

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Bakalářská práce

Pobaltské státy
a problém
uzavření hraniční smlouvy
s Ruskou federací

Zuzana Ringlerová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Praze, dne 22. 5. 2006

.....
Tuzana Křížková

Obsah

Poděkování.....	3
Úvod.....	4
I. Kořeny dnešní hraniční linie v meziválečném období.....	9
Vznik pobaltských států a ustavení hraniční linie	10
Začlenění Pobaltských republik do SSSR a jeho důsledky	13
Shrnutí	16
II. Úspěšná jednání Litevské republiky.....	18
Vznik Litevské republiky a první fáze jednání.....	18
Vliv vývoje bezpečnostní situace v regionu na jednání o hraniční smlouvě	20
Obtížná ratifikace smlouvy	23
Shrnutí	25
III. Vyjednávání Lotyšské republiky s Ruskou federací.....	26
Vznik republiky a počátky jednání	26
Smlouva čeká na podpis	29
Vývoj po vstupu Lotyšska do EU	30
Shrnutí	34
IV. Hraniční smlouva s Ruskou federací: případ Estonsko	35
Vznik republiky a jednání devadesátých let	35
Příčiny odkládání podpisu smlouvy.....	38
Ratifikace smlouvy estonským parlamentem a reakce Ruska	41
Shrnutí	44
V. Srovnání procesů uzavírání hraniční smlouvy v pobaltských republikách	45
Otázka právní kontinuity	45
Role ruskojazyčných menšin.....	49
Role integrace do euroatlantických struktur	51
Shrnutí	54
Závěr	55
Bibliografie	59
Resumé	65
Přílohy	66

Poděkování

Tato práce vznikala na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd UK. Můj dík patří Doc. PhDr. Bořivoji Hnízdovi nejen za uvedení do problematiky politické geografie a problémů pobaltského regionu, ale především za laskavé vedení této práce. Neméně děkuji Mgr. Markétě Žídkové za čas, který obětavě věnovala společným konzultacím, za konstruktivní kritiku a také za cenné rady, jež mi pomohly při zpracovávání tohoto tématu.

Úvod

Pobaltské státy – Litva, Lotyšsko a Estonsko – jsou jedny z mnoha států, které sousedí s Ruskou federací. Jejich zahraniční politika je proto zákonitě ovlivněna právě vztahem k této zemi. Jedním z problémů vzájemných vztahů pobaltských států a Ruska bylo od počátků devadesátých let také podepsání hraniční smlouvy¹. Pouze jediné zemi z této trojice se podařilo problém hraniční smlouvy vyřešit, zbylé dvě se s ním dosud potýkají.

Zemí, která dospěla v řešení sledovaného problému nejdále, je Litva – podařilo se jí jednání s Ruskem ukončit a hraniční smlouva je nejen podepsána, ale též ratifikována oběma stranami. Oproti tomu Estonsko v květnu roku 2005 podepsalo hraniční smlouvu s Ruskem, ale po ratifikačním procesu v estonském parlamentu se ruská strana rozhodla od smlouvy odstoupit. Poslední z trojice pobaltských států – Lotyšsko – nedosáhlo doposud ani fáze podpisu smlouvy.

Pobaltí je často chápáno jako kompaktní region. Tento náhled podporuje sdílený osud pobaltských států ve dvacátém století. Shodně vznikly jako nové republiky po první světové válce a shodně byly roku 1940 pohlceny Sovětským svazem. V letech 1990 a 1991 se rodila jejich obnovená samostatnost opět za podobných podmínek a okolností. Řešení problému hraniční smlouvy s Ruskem je jedním z příkladů, kdy se osudy pobaltských republik rozdělily. Nyní se každá z nich nachází v jiné fázi procesu uzavírání hraniční smlouvy. V případě Litevské republiky trval celý proces jedenáct let, v případě Estonska a Lotyšska dosud není ukončen.

¹ Pojem „hraniční smlouva“ zde vyjadřuje smlouvu o delimitaci státní hranice mezi dvěma zeměmi. Protože se pojem vyskytuje v textu velmi často, zvolila jsem tuto zkrácenou podobu. V případě Litvy a Estonska v sobě pojem „hraniční smlouva“ zahrnuje jak smlouvu o delimitaci státní hranice na pevnině, tak vymezení hranice v oblasti moře. Osud obou smluv byl společný, proto pro ně lze použít společný termín. U Lotyšska se z pochopitelných důvodů jedná pouze o smlouvu o delimitaci hranice na pevnině.

V úvodu této práce jsou zmíněny zdroje použité při zkoumání problému uzavření hraničních smluv mezi pobaltskými státy a Ruskem. První kapitola se zabývá historickými kořeny dnešní linie hranice mezi pobaltskými státy a Ruskem. Popisuje vznik těchto republik po první světové válce a události do roku 1945, které se po roce 1991 ukázaly jako podstatné pro vyjednávání o hraniční smlouvě s Ruskem. Každá z následujících tří kapitol se zaměřuje na samotná probíhající jednání o hraniční smlouvě v jednotlivých pobaltských republikách. Kapitoly sledují pobaltské státy od jihu k severu, a proto jsou země řazeny ve sledu Litva, Lotyšsko, Estonsko. Závěrečná kapitola je věnována srovnání procesů uzavírání hraniční smlouvy v jednotlivých pobaltských zemích. Porovnává faktory, které během vyjednávání působily, a hledá, co mají pobaltské státy v otázce uzavření hraniční smlouvy s Ruskem společného a v čem se naopak liší.

Rozdílný osud pobaltských republik v procesu vyjednávání o hraniční smlouvě s Ruskem evokuje mnohé otázky. V čem spočívá hlavní rozdíl mezi pobaltskými zeměmi, který způsobil, že každá z nich je nyní v jiné fázi procesu uzavírání hraniční smlouvy? Jak probíhala jednání jednotlivých republik s Ruskou federací? V čem spočívaly hlavní body sporů, jež jednání prodlužovaly? Co sehrálo hlavní roli v těchto procesech? Byly to, v případě Estonska a Lotyšska, teritoriální nároky vůči Rusku nebo měl větší vliv na jednání o hraniční smlouvě problém ruskojazyčných menšin v pobaltských státech? Jak se na průběhu jednání projevilo začleňování pobaltských republik do Evropské unie a NATO? Na tyto otázky hledá odpovědi následující text.

Téma problému uzavírání hraniční smlouvy mezi pobaltskými státy a Ruskem zatím nebylo v dostupné literatuře speciálně zpracováno. Výslovně tímto problémem se zabývá pouze článek Ago

Tiimana *Border Treaties Between Russia and the Baltic States : Beyond EU Enlargement*, tento materiál však není příliš podrobný; navíc vznikl již v roce 2001, a proto nezachycuje nové události.

Vhodným úvodem do historie Pobaltí a částečně i do problému hranic jsou publikace vydané pod vedením Luboše Švece *Dějiny pobaltských zemí* a Davida J. Smithe *The Baltic States: Estonia, Latvia, Lithuania*. První zmiňovaná pojednává o pobaltských státech současně, druhá rozebírá dějiny každé země zvlášť a zároveň se více věnuje dějinám 20. století. První pobaltské republiky také zpracovává Georg von Rauch ve své knize *The Baltic States : the years of independence: Estonia, Latvia, Lithuania, 1917 – 1940*, zejména jeho pojednání o válce mezi pobaltskými národy a Ruskem v letech 1918 – 1920 bylo přínosné pro pochopení vzniku hranice prvních republik.

Mimo klasických historiografických publikací byly zdrojem pro tuto práci četné studie zabývající se problémem bezpečnosti v regionu Pobaltí. Mezi základní práce z této oblasti patří kniha Hanse Mouritzena *Bordering Russia : Theory and Prospects for Europe's Baltic Rim*. Tato práce mimo jiné analyzuje hlavní problémy rusko-pobaltských vztahů v devadesátých letech a také nastiňuje aspekty bezpečnosti v tomto regionu. Vedle této publikace se tématem rozšíření NATO do Pobaltí zabývá mnoho studií. Za všechny jmenujme práci Gediminase Vitkuse *Changing Security Regime in the Baltic Sea Region*, která mapuje celá devadesátá léta a snahy pobaltských republik o zajištění bezpečnosti. V této souvislosti také vykládá postoje Ruské federace k těmto snahám.

Vedle otázky rozšíření Severoatlantické aliance zasáhla do jednání o hraničních smlouvách mezi pobaltskými státy a Ruskem také otázka ruskojazyčných menšin v pobaltských republikách. Informace k tomuto tématu byly čerpány zejména ze studií Andrise

Sprudse *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* a Marthy Merritt *A geopolitics of identity: Drawing the line between Russia and Estonia*. První zmiňovaná se věnuje rusky hovořícímu obyvatelstvu Lotyšska, druhá pojednává o menšině v Estonsku. Obě zmíněné akademické studie o národnostních menšinách a rovněž i Vitkusova práce vznikly přímo v rámci výzkumných programů NATO.

Při zkoumání otázky hranice mezi pobaltskými státy a Ruskem nelze opomenout právní stránku problému. V této oblasti byly hlavními zdroji články Dainiuse Žalimase a Lauri Mälksoo *Legal Political Issues on the Continuity of the Republic of Lithuania* respektive *The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law*. Jedná se o analýzy z pohledu právníků pobaltských zemí, které polemizují s oficiálním ruským pohledem na zkoumaný jev. Analýzy pobaltských autorů jsou respektovány mezinárodním společenstvím, které uznává spíše jejich výklad nedávné historie než oficiální výklad ruský.²

Poslední, avšak neméně důležitými zdroji této práce, byly tiskové zprávy vydávané ministerstvy zahraničí všech tří pobaltských zemí a Ruské federace a další oficiální materiály, které tyto instituce rovněž nabízejí. Mezi důležité prameny lze řadit názory představitelů jednotlivých zemí prezentované prostřednictvím publikovaných interview pro média, především ruská, respektive pobaltská. Dále práce čerpá z primárních zdrojů tj. právních aktů, které se zkoumaným problémem souvisejí:

² Jako příklad lze uvést rezoluci parlamentního shromáždění Rady Evropy o okupaci pobaltských zemí: *Resolution 189 (1960) : on the situation in the Baltic States on the twentieth anniversary of their forcible incorporation into the Soviet Union* [online]. 1999 [cit. 2006-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta60/RES189.htm>>.

konkrétních hraničních smluv, mírových smluv, parlamentních a vládních deklarácí, zákonů o ratifikaci smluv dalších.

I. Kořeny dnešní hraniční linie v meziválečném období

Dnešní pobaltské státy – Litva, Lotyšsko a Estonsko – navazují v chápání své státnosti přímo na období meziválečných republik. Tento fakt je podstatný i pro utváření hranice mezi těmito třemi státy a Ruskem (resp. dříve Sovětským svazem). Proto se vznikem prvních pobaltských republik a důležitými body jejich vývoje do roku 1945 zabývá tato kapitola. První část pojmenovává klíčová období historie prvních republik, která ovlivnila linii hranice s Ruskem. Dále se kapitola podrobně zabývá okolnostmi podpisu mírových smluv s Ruskem, které kodifikovaly hranice meziválečných republik. Poslední část kapitoly se věnuje událostem z období konce třicátých let a druhé světové války, které ovlivnily osud pobaltských států a současně i jejich hranici s Ruskem.

V souvislosti s pohledem do historie je pro současnou podobu mezinárodních vztahů mezi pobaltskými státy a Ruskem důležitých několik momentů. V první řadě je nutné zdůraznit, že všechny tři pobaltské země staví svoji státnost na přímé návaznosti na meziválečné republiky. Období, kdy existovaly v rámci SSSR, považují za okupaci.¹ Přestože je pro Pobaltí sovětská minulost bolestivá, odnesly si z ní poměrně výrazné dědictví, které nelze přehlížet. Jedná se zejména o zásadní proměnu národnostního složení populace. Právě tento problém významně zasahuje do řešení otázky hraničních smluv.

Podle estonského diplomata Ago Tiimana jsou pro vývoj hraniční linie mezi pobaltskými státy a Sovětským svazem (a

¹ MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

následně Ruskem) klíčová dvě období.² Nejprve doba utváření prvních samostatných republik, kdy uzavřely se sovětským Ruskem mírové smlouvy. Dále rok 1944, kdy po znovuzáclenění Pobaltí do SSSR byla hranice změněna v neprospěch Lotyšska a Estonska.

Vznik pobaltských států a ustavení hraniční linie

Pobaltské republiky se obdobně jako Československo rodily v první světové válce. Jejich osud byl však mnohem složitější. V Pobaltí probíhal střet Německa s Ruskem, jednalo se tedy o území přímých bojů. Zároveň se ho jako součásti Ruska dotýkala Velká říjnová revoluce.

Do března roku 1918 byla jižní část Pobaltí okupována Německem.³ V severních oblastech probíhaly pokusy o ustavení větší samosprávy v rámci Ruska. Zároveň se zde odrážela vnitřní politická situace, která byla ovlivněna oběma revolucemi roku 1917. Důležitější byla Velká říjnová revoluce a události, které po ní následovaly. Sověti se na základě brestlitevského míru vzdali vlivu v Pobaltí.⁴ Avšak poté, co Německo podepsalo v listopadu 1918 kapitulaci, byl brestlitevský mír anulován.⁵ Sovětské Rusko tedy znovu vzneslo své nároky na Pobaltí. Tři národy se ale rozhodly proti tomu bojovat. Dostalo se jim pomoci od zemí Dohody, protože právě díky spolupráci s pobaltskými národy mohla na straně tzv. bílých intervenovat proti Rudé armádě.⁶ Dohoda však nepodpořila

² TIIMAN, Ago. *Border Treaties Between Russia and the Baltic States : Beyond EU Enlargement* [online]. 2001 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.cap.uni-muenchen.de/download/2004/2004_Tiiman.pdf>.

³ Viz příloha č. I.

⁴ *The Peace Treaty of Brest-Litovsk* [online]. 1996-2005 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/brest.htm>>.

⁵ ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 423 s. ISBN 80-7106-154-9.

⁶ Schéma bojů mezi Rudou armádou a armádami pobaltských států jsou znázorněny na mapce v příloze č. II.

pobaltské aspirace na samostatnost, protože je stále považovala za součást carského Ruska.

První nabídky na uzavření míru vzešly od sovětské strany. V případě Estonska uvažovali Rusové o míru již na jaře roku 1919. Jejich primární motivací bylo odlehčit Rudé armádě na západě, aby se mohla soustředit na boje v centrálním Rusku. Formální nabídka byla předložena v srpnu a jednání začala 10. září 1919. Avšak do týdne se estonská strana rozhodla jednání ukončit. Zaprvé se obávala samostatného postupu bez podpory Lotyšska a Litvy. Těmtó byla mírová jednání také navržena, ale zatím příliš velká část Litvy byla obsazena Rudou armádou na to, aby Litva na mírová jednání přistoupila. Zadruhé Estonce k odmítnutí přiměl tlak Francie a příznivé vyhlídky ruské severozápadní armády, která se chystala k útoku na Petrohrad. Mírová jednání tedy byla odložena.⁷

V polovině října ale došlo k porážce intervenční armády vzniklo nebezpečí, že se Rudá armáda dostane znovu na estonské území. Estonci se proto rozhodli přistoupit na mírová jednání, která začala 4. prosince 1919. Jednání Estonců podpořilo ještě několik faktorů z oblasti mezinárodní politiky. V této souvislosti Georg von Rauch uvádí, že pobaltští politici byli zklamaní neochotou Dohody uznat samostatnost pobaltských republik, a tak přijali jednání se sověty. Ti byli ochotni samostatné státy uznat. Dalším faktorem bylo rozhodnutí Dohody z prosince 1919 o ukončení intervence v ruské občanské válce. To posílilo pozici sovětské armády ve válce s pobaltskými národy.

Boje mezi Rudou armádou a Estonci vyvrcholily na podzim 1919. Poté, co Estonci dokázali, po ruském pokusu o průlom, udržet linii v oblasti Narvy, podařilo se poslední den roku uzavřít

⁷ RAUCH, Georg von. *The Baltic States : the years of independence: Estonia, Latvia, Lithuania, 1917 - 1940*. Gerald Onn. [s.l.] : [s.n.], 1995. 265 s. ISBN 1-85065-233-3.

příměří. Mírová smlouva mezi Estonskou republikou a Ruskou sovětskou federativní socialistickou republikou pak byla podepsána 2. února 1920 v estonském Tartu.

Smlouva byla pro Estonce velmi výhodná. Výstižně se o ní vyjádřil Georg von Rauch: „[...] smlouva [...] přinesla Estoncům takový úspěch, jaký před rokem 1917 ani největší nacionalisté nepovažovali za uskutečnitelný.“⁸ Rusko se vzdalo nároků na estonské území a uznalo nezávislou estonskou republiku. Nový stát získal nejen východní část kraje Virumaa, bohatou na nerostné zdroje, jakož i pás území za řekou Narvou. Dále Estonsko získalo i oblast Pečora, jižně od jezera Pskov. Pro Rusko bylo významnou klauzulí ve smlouvě to, že zúčastněné státy nepovolí na svém území založení vojenských základen cizími armádami. Zákaz působení zahraničních politických organizací na svém území zase dával určité garance Estoncům, že se je Rusko nebude snažit bolševizovat. Smlouva se dále zabývala finančními kompenzacemi, výměnou zajatců, obchodními vztahy a právy Ruska na volný přístup do jednoho estonského přístavu.⁹ Sověti byli s mírovou smlouvou také spokojeni. Ztratili sice část území, ale důležité pro ně bylo, že se zbavili jednotné protisovětské fronty na své západní hranici.

Jestliže Estonsko započalo mírová jednání již v prosinci 1919, vývoj v Lotyšsku byl o několik měsíců opožděný. Georg von Rauch uvádí, že ještě v prosinci 1919 nepřipadalo v úvahu, aby Lotyši jednali o míru, protože významná část jejich území se stále nacházela v moci Rudé armády.¹⁰ Za pomoci Poláků se jim ale podařilo dobýt Latgalsko a následně přinutit sověty, aby přistoupili na mírová jednání. Ta začala v dubnu 1920 v Moskvě a samotná

⁸ RAUCH, Georg von. *The Baltic States : the years of independence: Estonia, Latvia, Lithuania, 1917 - 1940*. Gerald Onn. [s.l.] : [s.n.], 1995. 265 s. ISBN 1-85065-233-3, p. 73.

⁹ *Tartu Peace Treaty* [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 10.4. 2006 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://web-static.vm.ee/static/failid/150/tartu_rah_u_eng.pdf>.

¹⁰ RAUCH, Georg von. *The Baltic States : the years of independence: Estonia, Latvia, Lithuania, 1917 - 1940*. Gerald Onn. [s.l.] : [s.n.], 1995. 265 s. ISBN 1-85065-233-3.

mírová smlouva bylo podepsána 11. srpna 1920 v Rize.¹¹ Lotyšsko-ruská mírová smlouva byla ve svém základu stejná jako mírová smlouva z Tartu. Co se týká hranice mezi oběma státy, byla vytyčena podél etnické linie. Lotyšsku byla přidělena území náležející k městům Daugavpils, Rezekne a Ludza. Dále klíčové měst Pytalovo, ležící v Pskovské oblasti, které Lotyšsku umožňovalo kontrolu nad železnicí spojující Latgalsko s Livonskem.

Jako poslední začala jednání o míru s Ruskem Litva. Přestože se jí podařilo vytlačit Rudou armádu ze svého území již na podzim roku 1919, byla ještě zaměstnána (bílou) Bermondtovou armádou a konfliktem s Polskem. Jednání se sověty začala v květnu 1920 a mírová smlouva bylo podepsána 19. července 1920. Opět kopíruje rámec estonsko-ruské smlouvy. Co se týče hraniční linie, sověti výslovně podpořili litevský nárok na město Vilnius, o které vedla Litva horký spor s Polskem.¹² Tento litevský nárok ale zůstal v meziválečném období nenaplněn.

Začlenění Pobaltských republik do SSSR a jeho důsledky

V meziválečném období bylo významnou agendou zahraniční politiky pobaltských států zajištění bezpečnosti. Jejich situaci výstižně charakterizuje ve své knize Luboš Švec: „Diplomacie přežití vedla pobaltské státníky k potřebě koordinace zahraniční aktivity svých států. Spojením svých nevelkých sil mohli lépe vzdorovat tlaku mocných sousedů – v první řadě sovětského Ruska a od roku 1933 nacistického Německa.“¹³ Ve skutečnosti však spolupráce všech tří států nedospěla dále než k formálním schůzkám a proklamacím o vzájemné shodě. Tři republiky se

¹¹Peace Treaty between Latvia and Russia [online]. 2005 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/peace-treaty/>>.

¹² Blíže například in ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 423 s. ISBN 80-7106-154-9.

¹³ Ibid., s. 209.

nedokázaly shodnout na konkrétních bezpečnostních zájmech. Každá viděla svého potenciálního nepřítele v jiném státě. Estonsko cítilo ohrožení primárně ze Sovětského svazu, Lotyšsko také ze SSSR ale rovněž z Německa. Litva naopak s těmito velmocemi spolupracovala, protože její antipatie byly namířeny proti Polsku. Pobaltský obranný pakt se uzavřít nepodařilo, přestože jej podporovaly západní velmoci. Přímého zajištění bezpečnosti od některé západní velmoci se pobaltské státy také nedočkaly.¹⁴ Jediným společným aktem pobaltských států bylo vyhlášení neutrality v červnu 1938.

Pro sledování problému hraniční linie mezi pobaltskými zeměmi a Ruskem je podstatný konec 30. let a druhá světová válka. 23.8. 1939 byl mezi Německem a Sovětským svazem uzavřen pakt o neútočení. V tajném dodatku tohoto dokumentu je uvedeno, že Pobaltí, kromě Litvy, náleží do sféry vlivu SSSR: „V případě, že na územích patřících k pobaltským státům (Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva) dojde k územním nebo politickým změnám, pak hranice zájmových sfér Německa a SSSR je tvořena severní hranicí Litvy. V této souvislosti obě strany uznávají zájem Litvy na Vilniusu a okolí.”¹⁵ Území litevského státu se do sféry vlivu SSSR dostalo až dalším tajným dodatkem z 28.9. 1939.¹⁶

S pomocí tohoto velmocenského posvěcení si na přelomu září a října 1939 Sovětský svaz pod hrozbou použití síly vynutil od tří pobaltských států podpis dohod o vzájemné pomoci. Na jejich základě rozmístil v Pobaltí desetitisíce vojáků. Za půl roku obvinili sověti pobaltské vlády, že nespolupracují v dostatečné míře a země obsadila Rudá armáda. Následné nesvobodné volby vedly k ustavení parlamentů, které požádaly o přijetí do Svazu

¹⁴ blíže například in ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 423 s. ISBN 80-7106-154-9.

¹⁵ BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy : Příběh anexe pobaltských států ve světle dokumentů 1939-1989*. vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. 267 s. ISBN 80-204-0451-1., s.25.

¹⁶ ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 423 s. ISBN 80-7106-154-9, s.215.

sovětských socialistických republik. Na začátku srpna 1939 byly všechny tři republiky přijaty.

Po téměř roční vládě sovětů přišla do Pobaltí invaze německých vojsk. Území bylo rychle obsazeno a podrobena okupačnímu režimu. Po zimě na přelomu let 1943/1944 se fronta přiblížila opět k Pobaltí. Kromě Kuronska, které odolávalo až do května 1945 bylo celé Pobaltí dobyto Rudou armádou do října 1944. Přestože se v tomto období republiky pokoušely proklamovat obnovení nezávislosti, nedosáhly úspěchu.

Právě po znovuobsazení území Pobaltí na konci druhé světové války byly Moskvou jednostranně upraveny hranice dvou republik.¹⁷ Estonsko ztratilo 2334 km², celá linie hranice byla posunuta na západ. K ruské svazové republice byl přičleněn kraj Pečora a pravý břeh řeky Narvy. Celkově jde o 5% estonského území.¹⁸ Jak poznamenává Lauri Mälksoo: „sověty vnucená rusko-estonská hranice byla ve své povaze stejně etnicky čistá jako hranice stanovená Mírovou smlouvou z Tartu.“¹⁹ Za původní hranicí existovalo v Estonsku mnoho ruských vesnic, zejména za řekou Narvou. Po změně z roku 1944 zůstalo v Rusku několik vesnic národa Setu, kteří mají mnohem blíže k Estoncům než k Rusům.

Druhou zemí, jejíž hranice byly změněny v její neprospěch je Lotyšsko. To ztratilo kraj Pytalovo, který představuje 3% lotyšského území (1909 km²). Samotné město Pytalovo je významným železničním uzlem.

¹⁷ Veškeré změny hranic v Pobaltí v letech 1940 – 1945 jsou znázorněny na mapce v příloze č. III.

¹⁸ *Estonia and Russia: Border negotiations completed* [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 1999, 29.3. 1999 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_176/1180.html>.

¹⁹ MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

Litevská SSR naopak území získala – byl do jejího území přímo začleněn přístav Klajpeda a rovněž hlavní město Vilnius s okolím. Hranice mezi Kaliningradskou oblastí a Litevskou SSR odpovídala dohodě o vymezení hranice, kterou uzavřely Litva a Německo v roce 1928.

Změny východní hranice Estonska a Lotyšska zdaleka neodpovídají standardům mezinárodního práva. Jak poznamenává Ago Tiiman: „Po okupaci[...] byly odpovídající hranice změněny jednostranným rozhodnutím v Moskvě. Zajímavým faktem je, že linie hranice nebyla vyznačena v terénu, ale pouze formálně na mapách v moskevských kancelářích. Z toho je zřejmé, že když Estonsko a Rusko, jako mezinárodní partneři, zasedli v roce 1992 k jednání o hraničním problému, [...] byly jejich pozice diametrálně odlišné.“²⁰

Shrnutí

Pobaltské státy si vybojovaly svoji nezávislost ve válce proti Rusku v roce 1920. Podařilo se jim dosáhnout v mírových smlouvách poměrně výhodných teritoriálních parametrů. Ke konci třicátých let se však tři republiky dostaly do soukolí „velké politiky“ a projevila se naplno jejich zranitelnost. Roku 1940 se Litva, Lotyšsko i Estonsko staly součástí Sovětského svazu za podmínek odporujících mezinárodnímu právu. V roce 1944 pak byly změněny hranice Estonska a Lotyšska ve prospěch RSFSR. Litva naopak na konci druhé světové války území získala. S vědomím tohoto vývoje hraniční linie Pobaltské státy a Rusko vstupovaly do jednání o hraničních smlouvách v devadesátých letech. Historické nároky

²⁰ TIIMAN, Ago. *Border Treaties Between Russia and the Baltic States : Beyond EU Enlargement* [online]. 2001 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.cap.uni-muenchen.de/download/2004/2004_Tiiman.pdf>.

byly konfrontovány s realitou a zahraničněpolitickými možnostmi nových států. O tom již pojednávají další kapitoly.

II. Úspěšná jednání Litevské republiky

Litevská republika je jedinou ze tří pobaltských zemí, která problematiku hraniční smlouvy s Ruskou federací již vyřešila. Smlouvu se podařilo jak podepsat, tak ratifikovat oběma stranami. Tato kapitola se zabývá celým tímto procesem. V úvodu bude zmíněna počáteční fáze vztahů mezi Litvou a Ruskem a první právní akty týkající se vzájemné hranice. Dále se kapitola zaměřuje na vztahy Ruska a Litvy v souvislosti s rozšířením NATO, protože tato otázka s podepsáním hraniční smlouvy úzce souvisí. Ve třetí části jsou rozebrány důvody poměrně dlouhého odkladu ratifikace smlouvy v ruské státní dumě.

Vznik Litevské republiky a první fáze jednání

Vznik současné Litevské republiky sahá do období krize a rozpadu Sovětského svazu. Jednostranné vyhlášení nezávislosti litevským nejvyšším sovětem proběhlo již v březnu 1990. Než však byl obnovený stát uznán *de iure*, uběhl ještě více než rok. 19. srpna začal v Moskvě neúspěšný pokus konzervativních komunistů o puč.¹ Jeho následkem byl rozpad Sovětského svazu. Během několika týdnů byla Litevská republika *de iure* uznána Ruskou federací, OSN a dalšími státy.

Jako státní hranice nové republiky začala fungovat dosavadní administrativní hranice mezi bývalou Litevskou SSR a Kaliningradskou oblastí, jež je součástí Ruské federace. Již v březnu 1990 litevský parlament v prohlášení nezávislosti Litevské republiky deklaroval dodržování principů neporušitelnosti hranic, které stanovuje Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a

¹ Podrobněji viz např. SMITH, David J., et al. *The Baltic States : Estonia, Latvia, Lithuania*. 1st edition. London : Routledge, 2002. 3 sv. (196, 169, 246 s.). ISBN 0-415-28580-1.

spolupráci v Evropě z roku 1975.² Stejný náhled na budoucnost hranic po rozpadu Sovětského svazu mělo i Rusko, a proto se obě strany mohly shodnout na prozatímní platnosti současné hraniční linie již ve Smlouvě o spolupráci a sociálním a kulturním rozvoji Kaliningradské oblasti.³ Tento dokument z 29.7. 1991 mimo jiné potvrzuje neporušitelnost existující hranice. Dále se v něm signatáři zavázali podepsat zvláštní smlouvu o vymezení pozemní hranice a delimitaci teritoriálních vod.

Jednání, která měla za cíl připravit k podpisu hraniční smlouvu, začala již v roce 1992. Do září 1993 však bylo prioritní otázkou vzájemných vztahů stahování ruských jednotek z litevského území. I po tomto datu zaměstnávaly významnou část litevské diplomacie vojenské otázky – ruský tranzit vojenského materiálu a příslušníků ozbrojených sil přes území Litvy. I přesto jednání o hraniční smlouvě spěla v roce 1994 k pozitivnímu závěru⁴. V roce 1995 se však ukázalo, že Rusko nemá na uzavření této kapitoly zájem.

V čem spočívala neochota ruské strany uzavřít s Litevskou republikou hraniční smlouvu? Nekodifikovaná hranice se stala nástrojem ruské diplomacie, s jehož pomocí se snažila ztížit Litvě přístup do Severoatlantické aliance.⁵ Z tohoto důvodu není záležitost podepsání a ratifikace rusko-litevské pohraniční smlouvy jen regionálním problémem, ale odráží se v ní širší události na poli bezpečnostní politiky.

² SUPREME COUNCIL OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA : Act On the Re-establishment of the State of Lithuania [online]. 2002 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www3.lrs.lt/seimu_istorija/w3_viewer.ViewTheme-p_int_tv_id=281&p_kalb_id=2&p_org=0.htm>.

³ STANKEVICIUS, Ceslovas. *Enhancing Security of Lithuania and Other Baltic States in 1992-94 and Future Guidelines* [online]. 1996 [cit. 2006-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/94-96/stankevi/index.htm>>

⁴ Ibid.

⁵ Potvrzuje to například výzva státní dumy federálního shromáždění Ruské federace k prezidentu Jelcinovi z 26.9. 1997: ОБРАЩЕНИЕ от 26 сентября 1997 года К ПРЕЗИДЕНТУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В СВЯЗИ С ПРЕДПОЛАГАЕМЫМ ПОДПИСАНИЕМ ДОГОВОРА О ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЕ МЕЖДУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ И ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ [online]. 1997-2006 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.akdi.ru/gd/post/19352GD.HTM>>.

Po získání nezávislosti v roce 1991 se Litevská republika snažila zajistit si bezpečnost. Tento problém se týkal všech tří pobaltských států a byl předmětem diskusí na mezinárodním poli. Prvním cílem, kterého se pobaltské země snažily dosáhnout, bylo stažení ruských vojáků z jejich území. Díky silné mezinárodní podpoře se to v průběhu devadesátých let podařilo. Z Litvy odešli ruští vojáci v září 1993.⁶ Po splnění tohoto prvního kroku se pobaltské státy snažily zakotvit v širší bezpečnostní struktuře. Odmítaly záruky, které jim nabízela Ruská federace, protože, zejména kvůli historickým zkušenostem, pro ně nepředstavovala garanta, o kterého by se mohly opřít. Jako nejsilnější záruka bezpečnosti se pobaltským státům nabízela Severoatlantická aliance. Tato varianta ale nerážela na velmi rozhodný odpor Ruska.

Vliv vývoje bezpečnostní situace v regionu na jednání o hraniční smlouvě

Po celá devadesátá léta Ruská federace považovala pobaltské státy za takzvané „blízké zahraničí“, tedy oblast bývalého Sovětského svazu, která i po roce 1991 zůstává z pohledu Moskvy sférou ruských zájmů. Pojem blízké zahraničí dobře ilustruje ve svém článku o rozšíření NATO Andris Spruds: „Blízké zahraničí bylo definováno jako tradiční sféra ruských zájmů, ve které přítomnost jiných hráčů byla spatřována jako nežádoucí. ... Rusko připisuje značnou důležitost vlivu v bývalém vnitřním impériu, do kterého zahrnuje také pobaltské republiky.“⁷ Jak vážně mínila Ruská federace prosazování tohoto vlivu dokazuje například ruská vojenská doktrína přijatá v listopadu 1993, která vyjadřuje, že

⁶ MOURITZEN, Hans. *Bordering Russia : Theory and Prospects for Europe's Baltic Rim*. [s.l.] : [s.n.], 1998. 322 s. ISBN 1-85521-959-x, p 29.

⁷ SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

„Rusko si ponechá právo použít vojenskou sílu, pokud práva ruských občanů v jiných zemích budou narušena, vojenská zařízení v zahraničí napadena nebo pokud se rozšíří vojenské bloky ohrožující zájmy ruské bezpečnosti“⁸ Ruská federace a pobaltské státy se tedy zásadně rozcházejí v pohledech na zajištění bezpečnosti v tomto prostoru a Rusko se všemi prostředky snažilo zabránit rozšíření NATO na východ. Byla to jedna z příčin „malé studené války“⁹, která po roce 1992 charakterizovala rusko-baltské vztahy.

Ještě před rozhodnutím Severoatlantické aliance umožnit přistoupení pobaltských států, se Rusko snažilo tento scénář vyloučit. Podle Gediminas Vitkuse využívalo dvě linie politiky¹⁰: Zaprvé se snažilo přesvědčit pobaltské státy, že není nutné směřovat do NATO a že jim Rusko poskytne dostatečné bezpečnostní garance. Druhou linií ruské diplomacie byla snaha zdiskreditovat pobaltské republiky na mezinárodním poli. Rusko poukazovalo na diskriminaci rusky-mluvících obyvatel v Pobaltí (zejména v Estonsku a Lotyšsku) a tím zpochybňovalo demokratičnost těchto zemí. Druhým významným nástrojem ruské diplomacie v této linii byla neuzavřená hraniční smlouva.¹¹ Podle oficiálního plánu na rozšíření Aliance se od států usilujících o členství očekává, že „vyřeší etnické spory a vnější teritoriální spory ... mírovou cestou, v souladu s principy OBSE“¹² Absence hraniční smlouvy tedy může být překážkou vstupu do NATO.

⁸ SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

⁹ VITKUS, Gediminas. *Changing Security Regime in the Baltic Sea Region* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/Vitkus.pdf>>.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Potvrzuje to například výzva státní dumy federálního shromáždění Ruské federace k prezidentu Jelcinovi z 26.9. 1997: *ОБРАЩЕНИЕ от 26 сентября 1997 года К ПРЕЗИДЕНТУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В СВЯЗИ С ПРЕДПОЛАГАЕМЫМ ПОДПИСАНИЕМ ДОГОВОРА О ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЕ МЕЖДУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ И ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ* [online]. 1997-2006 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.akdi.ru/gd/post/19352GD.HTM>>.

¹² *Membership Action Plan (MAP)* [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/man/nato/natodocs/99042460.htm#5>>.

V osudu hraniční smlouvy mezi Litevskou republikou a Ruskou federací došlo k výraznějšímu pokroku až když se podařilo zlepšit vztahy mezi Ruskem a NATO. 27. května 1997 byla mezi Ruskou federací a NATO podepsána smlouva o vzájemné spolupráci, která jasně vyjadřovala, že se signatáři nepovažují za protivníky.¹³ Dále se obě strany zavázaly, že budou spolupracovat v otázkách jako je prevence konfliktů, nešíření zbraní hromadného ničení atd. Přestože došlo k navázání stálých konzultačních vztahů, nezískalo Rusko žádný rozhodující hlas v otázce možného dalšího rozšíření Severoatlantické aliance.

Smlouva z května 1997 znamenala výrazné oteplení rusko-atlantických vztahů. Obě strany díky ní vyhlížely do budoucnosti s optimismem. Přesto smlouva neznamenalá anulování všech vzájemných antagonismů a každá strana ji vnímala pozitivně z poněkud jiných důvodů. Jak píše Gediminas Vitkus: „...členské státy NATO očekávaly, že zmírní negativní reakci Ruska na blížící se oznámení, že Polsko, Česká republika a Maďarsko budou přijaty do NATO za dva roky. Zatímco Rusko pravděpodobně očekávalo, že bude mít větší vliv na rozhodování NATO a že se mu podaří zastavit další rozšiřování, především do oblasti Pobaltí, po vstupu výše zmíněných tří států.“¹⁴

Smlouva mezi NATO a Ruskem měla přímý vliv na oteplení vztahů mezi Ruskem a pobaltskými státy. Ruská federace mimo jiné nabídla pobaltským republikám regionální bezpečnostní pakt¹⁵ a vyjádřila se, že bude formulovat konstruktivní politiku, založenou na vzájemném respektu. Více autorů se shoduje¹⁶, že se Rusko

¹³ VITKUS, Gediminas. *Changing Security Regime in the Baltic Sea Region* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/Vitkus.pdf>>.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Tento pakt byl ale pobaltskými státy odmítnut, blíže in VITKUS, Gediminas. *Changing Security Regime in the Baltic Sea Region* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/Vitkus.pdf>>.

¹⁶ např.: VITKUS, Gediminas. *Changing Security Regime in the Baltic Sea Region* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/Vitkus.pdf>>. SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

jako projev dobré vůle k pozitivnímu dialogu rozhodlo uzavřít s Litvou hraniční smlouvu. Dva dokumenty, jeden se týkal vymezení „suché“ státní hranice a druhý vymezení výlučné ekonomické zóny a kontinentálního šelfu v Baltském moři, byly podepsány prezidenty obou zemí 24. října 1997 v Moskvě.¹⁷

Obtížná ratifikace smlouvy

Podepsání smlouvy je však jen jedna část procedury jejího vstoupení v platnost. Nyní byla nutná ratifikace oběma stranami a ta trvala dalších šest let. Litevský parlament ratifikoval smlouvu 19.10. 1999.¹⁸ Ruská státní дума se však k dokumentu stavěla rozhodně odmítavě. Již 26.9. 1997, tedy měsíc před podpisem dohody, дума adresovala prezidentu Jelcinovi výzvu¹⁹, ve které Jelcina před uzavřením smlouvy varovala. Podle poslanců duma Ruská federace smlouvou definitivně ztratí právní nároky na přístav Klajpeda, přijde o nástroj jak bránit Litvě ve vstupu do NATO a jak tlačit na Litvu, aby ustoupila v jednáních o tranzitu do Kaliningradu.²⁰ Дума se vyslovila, že všechna tato negativní hlediska smlouvy vezme v úvahu, jestliže jí dokument bude předložen k ratifikaci. Tím v podstatě odmítla ratifikaci smlouvy ještě před jejím oficiálním podepsáním.

Přestože ruská státní дума negativní postoj ke smlouvě již zastávala, přispěly k jeho zintenzivnění některé kroky litevského

¹⁷ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania [online]. 2006 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.urm.lt/index.php?566325056>>.

¹⁸ Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis \ "Dél Lietuvos ir Rusijos valstybės sienos\" [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=90743&p_query=&p_tr2=>, Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis \ "Dél išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje\" [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=90745&p_query=&p_tr2=>.

¹⁹ ОБРАЩЕНИЕ от 26 сентября 1997 года

К ПРЕЗИДЕНТУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В СВЯЗИ С ПРЕДПОЛАГАЕМЫМ ПОДПИСАНИЕМ ДОГОВОРА О ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЕ МЕЖДУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ И ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ

[online]. 1997-2006 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW:

<<http://www.akdi.ru/gd/post/19352GD.HTM>>.

²⁰ Ibid.

parlamentu. V rozhovorech pro ruská média to připustili jak premiér Algirdas Brazauskas, tak tehdejší předseda parlamentu Arturas Paulauskas²¹. Ruská strana je citlivá na vyjádření pobaltských států o tom, že léta 1940 - 1991 byla sovětskou okupací. Například na podzim roku 1998 se při interpelaci ruského ministra zahraničí dotazovali poslanci, jak je možné, že ministerstvo zahraničí nijak nezareagovalo na „zesilující protiruskou politiku vedoucích litevských činitelů“.²² Stěžovali si zejména na dva zákony přijaté litevským parlamentem. První dává na stejnou úroveň fašistické Německo a Sovětský svaz. Druhý označuje KGB, tedy instituci státu, jehož je Rusko následovníkem, za zločineckou organizaci. V roce 2000 však proběhly v Litvě parlamentní volby a konzervativní vláda bylo poražena. V rozhovoru pro ruský deník Trud ze září 2001 se litevský premiér Algirdas Brazauskas vyjádřil, že se bude snažit vyvarovat těchto chyb a bude budovat lepší meziparlamentní vztahy s ruskou státní dumou.

V roce 2002 byly také vyřešeny poslední dvě hlavní otázky, kvůli kterým дума odmítala ratifikovat hraniční smlouvu s Litevskou republikou. V listopadu byla Litva přizvána do Severoatlantické aliance²³ a (taktéž v listopadu 2002) na summitu EU-Rusko došlo k dohodě o podobě tranzitu do Kaliningradu přes budoucí území Evropské unie²⁴. Potvrzuje to i Ingmar Oldberg ve svém článku *Rusko a pobaltské státy v kontextu rozšíření NATO a*

²¹ Rozhovor Algirdase Brazauskase pro deník Trud z dne 20.9. 2001: АЛЬГИРДАС БРАЗАУСКАС: ОТ РОССИИ УГРОЗА НЕ ИСХОДИТ [online]. 2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://info.trud.ru/trud.php?id=200109201730701>>.

Rozhovor Artuas Paulauskase pro radio Echo Moskvy ze dne 19.11. 2002, *вопросы и пути решения \ "калининградской проблемы\ " ; вступление Литвы в НАТО; саммит НАТО в Чехии* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://echo.msk.ru/guests/6336/>>.

²² *О СОСТОЯНИИ РОССИЙСКО-ЛИТОВСКИХ ОТНОШЕНИЙ* [online]. 1998 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW:

<<http://www.duma.gov.ru/search/kmpage/84200017/ii/sootech/slavmir1/sib37noi.htm>>.

²³ Konkrétně na summitu v Praze, dne 21.11. 2002, podle *Membership of Lithuania in NATO* [online]. 2005 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.urm.lt/index.php?637092146>>.

²⁴ *Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/js_kalin.htm>.

EU: „Jestliže Rusko rezignuje na členství pobaltských států v NATO, nemá skoro žádný smysl odsouvat podepsání a ratifikaci hraničních smluv s pobaltskými státy.“²⁵ Ruská státní дума smlouvy ratifikovala 17.6. 2003 a udělala tak tečku za touto kapitolou rusko-litevských vztahů.

Shrnutí

Přestože je Litva jediným pobaltským státem, kterému se podařilo dovést do konce otázku hraniční smlouvy s Ruskem, nebyla to cesta ani krátká ani snadná. První polovinu procesu ovlivňovaly zejména vztahy NATO - Rusko. Do procesu ratifikace pak zasáhly jak spory mezi Litvou a Ruskem o výklad historie, tak problém tranzitu do ruské enklávy Kaliningrad, který nabýval na aktuálnosti s blížícím se vstupem Litvy do Evropské unie. Projevem zmírnění obav Ruska ze změn, které přineslo přistoupení Litvy k západním integračním uskupením, byla mimo jiné ratifikace hraniční smlouvy s Litevskou republikou.

²⁵ OLDBERG, Ingmar. *Russian-Baltic Relations in the Context of NATO and EU Enlargements* [online]. 2003 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <www.nnss.org/Oldberg2.doc>.

III. Vyjednávání Lotyšské republiky s Ruskou federací

Lotyšsko je vedle Estonska pobaltskou zemí, která během svého členství v SSSR přišla o část území. Jedná se o oblast Pytalovo, která nyní náleží Ruské federaci. Jak se tento fakt projevil v jednáních o uzavření hraniční smlouvy? V čem spočívají hlavní spory mezi Ruskem a Lotyšskem, které zapříčinily, že hraniční smlouva dosud nebyla podepsána? Na tyto otázky hledá odpověď následující kapitola. V první části se věnuje objasnění opačných stanovisek obou stran ohledně geografické podoby hranice z počátků devadesátých let. Poté rozebírá politické důvody, které odsouvaly podpis hraniční smlouvy v období po roce 1997. V závěru poskytuje náhled na barvitě události roku 2005, které debatu ohledně hraniční smlouvy v obou zemích velmi rozvířily.

Vznik republiky a počátky jednání

Dnešní Lotyšská republika byla vyhlášena v květnu 1990, ale *de facto* vznikla až s rozpadem Sovětského svazu. To, že dnešní republika přímo navázala na meziválečné období se později projevilo i v disputacích o hraniční smlouvě s Ruskem. Základem lotyšského postoje v počátcích jednání s Ruskem o státní hranici byla (a stále ještě je) Ústava Lotyšské republiky.¹ Tento základní zákon je pozměněnou verzí ústavy první lotyšské republiky.²

¹ *The Constitution of the Republic of Latvia* [online]. 2002 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.saeima.lv/Likumdosana_eng/likumdosana_satversme.html>. ; *Decision of the Supreme Council of the Republic of Latvia on procedure for the law of the Republic of Latvia "On the Border of the Republic of Latvia" going into effect 10 December 1990* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

<http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LVA_1990_Decision.pdf>. ; *Law of the Republic of Latvia "On the Border of the Republic of Latvia"* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

<http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LVA_1990_Law.pdf>.

² MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian-Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia's Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

Vyjadřuje přímou návaznost na první republiku a také pohled lotyšské strany na léta 1940 - 1991, kdy bylo Lotyšsko součástí Sovětského svazu. Toto období je oficiálně považováno za okupaci. V důsledku takového přístupu je jako nelegální chápána i současná kontrolní linie mezi Ruskem a Lotyšskem. Dnešní Lotyšská republika po právní stránce přímo navazuje na první republiku i v aspektu svého teritoria.

Ruská federace vstupovala do jednání s naprosto odlišným názorem na hraniční linii. Zásadně odmítá považovat období Litevské SSR za okupaci a s tím uznat právo Lotyšska na region Pytalovo (lotyšsky Abrene). Rusko se opíralo zejména o konstatování dobrovolnosti vstupu pobaltských republik do SSSR a také o Helsinský závěrečný akt. K němu připojilo Lotyšsko svůj podpis v roce 1991³. Helsinský závěrečný akt mimo jiné zakotvil neporušitelnost hranic: „Zúčastněné státy považují společné hranice za nedotknutelné, stejně jako hranice všech států v Evropě, a proto se zdrží, nyní i v budoucnu, napadení těchto hranic. Zdrží se tedy také nároků či aktů obsazení a uzurpace části či celého teritoria jakéhokoli zúčastněného státu.“⁴ Rusko také svůj postoj k hranici podtrhovalo hrozbami, že pokud by platily předválečné mírové smlouvy a oblast Pytalovo by se vrátila Lotyšsku, mělo by to vliv i na další hranice v Evropě.⁵ Například na Litvu a její nárok na město Vilnius.

První kontakt ruské a lotyšské vlády ohledně hraniční linie proběhl v létě roku 1992. Jednalo výměnu vládních deklarácí. Lotyšská vláda požádala ruskou, aby svoji pohraniční stráž přemístila za hranici podle smlouvy z roku 1920. Ruská strana

<http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pu b.php>.

³ OSCE [online]. 1995-2006 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

<<http://www.osce.org/about/13131.html>>.

⁴ CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE, FINAL ACT [online]. 1995-2006 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html>>. , čl. IV.

⁵ Путин посоветовал Эстонии и Латвии забыть свои "дурацкие территориальные требования" [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

<<http://lenta.ru/news/2005/05/10/putin/>>.

problém nepovažovala za příliš horký a odpověděla až po několika měsících. Její stanovisko plně odráželo výše zmíněné zásady. Ruská vláda současnou hraniční linii prohlásila za státní hranici.⁶ Na jednáních, která poté probíhala mezi oběma stranami ohledně hraniční linie, nebylo dosaženo žádných výsledků kvůli zcela opačným a nesmiřitelným postojům obou partnerů.

Mezi hlavní faktory, které způsobily, že jednání o hraniční smlouvě uvázla na mrtvém bodě, patří problém rusky mluvících obyvatel Lotyšska. V roce 1989 tvořili Lotyši jen 52 procent populace svého státu, zbytek představovaly menšiny. Drtivá většina těchto ne-Lotyšů byli rusky mluvící obyvatelé, kteří se usídlili na území Lotyšska během sovětské éry. Po obnovení samostatnosti republiky ale získali občanství jen obyvatelé první republiky a jejich potomci.⁷ Státisíce obyvatel Lotyšska se tak ocitly bez občanství. Mohli je získat procesem naturalizace, ale první zákon o naturalizaci schválil parlament až v roce 1994. Zákon situaci obyvatel bez občanství příliš nezlepšil a stal se předmětem ostrých protestů Ruska. Zde byla situace krajanů v zahraničí významným vnitropolitickým tématem a Rusko se velmi důrazně stavělo za jejich práva.⁸ Situace pro obyvatele bez občanství se za pomoci OBSE a tlaku EU a NATO postupně zlepšovala. Od roku 1993 působila v Lotyšsku mise OBSE a dohlížela na vládu a pomáhala jí zavádět legislativu o naturalizaci. Přestože v roce 2001 byla mise ukončena, stížnosti ruské vlády na status rusky mluvících obyvatel Lotyšska pokračovaly a byly (a stále ještě jsou) významným komplikujícím faktorem v rusko-lotyšských vztazích.

⁶ KAUPPILA, Laura Eleonoora. *THE BALTIC PUZZLE : Russia's Policy towards Estonia and Latvia 1992 – 1997* [online]. 1999 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/yhtei/pg/kauppila/thebalti.html>>.

⁷ SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

⁸ Ibid.

Smlouva čeká na podpis

K určitému pokroku v otázce neuzavřené hraniční smlouvy došlo v létě 1996, kdy lotyšská strana ustoupila ze svých nároků na Pytalovský kraj. A to i přesto, že v srpnu 1996 lotyšský parlament schválil deklaraci, která mluví o Lotyšsku jako oběti sovětské okupace a implikuje tak i důsledky v otázce hranice.⁹ Mezi důvody, které přiměly Rigu k rozhodnutí odvolat nároky na oblast Pytalovo patřily i vyhlídky na členství Lotyšska v Evropské unii. To předpokládalo vyřešit pohraniční spory se svými sousedy. Smlouvou na nižší úrovni oba státy uznaly fungující hraniční linii. A tento akt byl výchozím bodem pro dokončení společné hraniční smlouvy v létě 1997.

Jednajícím komisím se podařilo 29. srpna 1997 návrh smlouvy dokončit a připravit k projednání ve vládních kabinetech.¹⁰ Ústupky, které byly nuceny učinit obě strany výstižně popisuje ve svém článku Boris Sokolov:

„Ruská strana trvala na tom, aby byla do textu smlouvy včleněna zmínka o právech rusky mluvících obyvatel Lotyšska a Estonska. Během rozhovorů dosáhli kompromisu – Riga a Tallinn souhlasily s přijetím současné linie hranice a zřekly se odkazu, který v textu smlouvy připomínal fakt okupace a anexe. Moskva zato stáhla otázku menšin. Brzy se však vztahy Ruska s Lotyšskem a Estonskem dostaly v beznadějnou slepou uličku.“¹¹

Jak naznačuje Sokolov, osud hraniční smlouvy opět uvázl na mrtvém bodě. Podepsaly se na tom jak celkové napětí ve vzájemných vztazích v kontextu rozšiřování NATO na východ, tak

⁹ KAUPPILA, Laura Eleonoora. *THE BALTIC PUZZLE : Russia's Policy towards Estonia and Latvia 1992 – 1997* [online]. 1999 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

<<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/yhtei/pg/kauppila/thebalti.html>>.

¹⁰ *Border Agreement Between Latvia and Russia Prepared for Consideration in the Governments* [online]. 1997 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/news/press-releases/1997/okt/2057/>>.

¹¹ SOKOLOV, Boris. *Неразряженная мина* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://gubernia.pskovregion.org/number_248/06.php>.

krize v rusko-lotyšských vztazích z roku 1998.¹² Klíčovým zdrojem napětí v rusko-lotyšských vztazích byla také otázka statusu rusky mluvících obyvatel Lotyšska. Hraniční smlouva se stala nástrojem v rukou Ruské federace, kterým mohla působit na vnitřní politiku Lotyšska v této otázce.¹³

Toto pojetí hraniční smlouvy jako nástroje v rukou ruské vlády, kterým chtěla ovlivňovat lotyšskou vnitřní politiku, potvrzuje v rozhovoru pro ruské rádio Majak Vladimir Žarichin¹⁴: „Neexistence problémů s hranicí – to je nutná podmínka plnohodnotného členství v evropské unii a v NATO. A proto to pro ně [Lotyše] bylo jaksi důležitější a principiálnější. A proto s tím [se smlouvou] Rusko otálelo, snažilo se, podle mého názoru, alespoň takovým způsobem působit na jejich politiku ve vztahu k rusky mluvícímu obyvatelstvu, k našim krajanům.“¹⁵

Vývoj po vstupu Lotyšska do EU

Problém rusky mluvící menšiny v Lotyšsku zatěžuje rusko-lotyšské vztahy dodnes. Vyplývá to z vyjádření ruských politiků a komentátorů.¹⁶ Po vstupu Lotyšska do Evropské unie a NATO se však hraniční smlouva jako nástroj nátlaku Ruska v této otázce stala nástrojem neúčinným. Lotyšsko bylo do EU a NATO přijato i bez uzavřené hraniční smlouvy. Její absence začala být překážkou účinného fungování hranice a vzájemných vztahů Ruska

¹² V březnu 1998 se po potlačení demonstrace lotyšských důchodců (převážně rusky mluvících) v Rusku vzedmula rozsáhlá protilotyšská kampaň, včetně bojkotu lotyšského zboží, omezení tranzitu ropy a dalších ekonomických sankcí. Více in STRANGA, Aivars. *THE END PRODUCT A CRISIS IN LATVIAN-RUSSIAN RELATIONS : (March - August 1998)* [online]. 1998 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/stranga.pdf>>.

¹³ WOEHREL, Steven, KIM, Julie, EK, Carl. *NATO Applicant States : A Status Report* [online]. 2003 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/man/crs/RL30168.pdf>>.

¹⁴ Vladimir L. Žarichin je zástupcem ředitele Institutu pro státy SNS, rozhovor pro rádio Majak proběhl 18.5 2005, je k dispozici na *Договор о границе - инструмент влияния* [online]. 2005 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.radiomayak.ru/schedules/6852/21718.html>>.

¹⁵ *Договор о границе - инструмент влияния* [online]. 2005 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.radiomayak.ru/schedules/6852/21718.html>>.

¹⁶ Ibid.

s Evropskou unií¹⁷. K uzavření hraniční smlouvy začala Rusko výrazněji tlačit také sama Evropská unie.¹⁸ Za přispění všech těchto nátlakových faktorů došlo opět k navázání komunikace mezi ruskou a lotyšskou stranou ohledně hraniční smlouvy.

V prosinci roku 2004 zaslalo ruské ministerstvo zahraničí svým partnerům v Lotyšsku a Estonsku návrh společné deklarace, kterou by připojili k hraniční smlouvě. Tento návrh ale v Lotyšsku způsobil velké rozčarování, protože obsahoval řadu sporných tvrzení, se kterými se lotyšská strana nemohla ztotožnit. Mimo jiné se v deklaraci píše, že „obě strany konstatují, že národy Ruska a Lotyšska jako odvěcí sousedi spolu žily [...] dělíce se o společné radosti i neštěstí. [...] Osudy mnoha tisíc Rusů a Lotyšů se prolínaly v jednom státě. Pokojně, bez násilí a konfliktů, se národy mohly rozejít, když se rozhodly vytvořit si suverénní státy.“¹⁹ S takovou formulací moderní lotyšské historie nemohla vláda v Rize souhlasit. Deklarace byla zveřejněna v tisku a vyvolala velkou debatu. Ruské ministerstvo zahraničí kritizovalo lotyšské kolegy, že předložili návrh deklarace veřejnosti k diskusi, místo aby jej s připomínkami vrátili do Moskvy. Kvůli odmítavé reakci Lotyšů nakonec Rusové od společné deklarace v březnu roku 2005 ustoupili.²⁰

Poté, co Moskva ustoupila od společné deklarace, navštívila Rigu ruská delegace v čele s poradcem prezidenta Sergejem Jastržembským. Byla to první vysoce postavená návštěva od roku 1997. Mimo jiné během setkání padla zmínka o hraniční smlouvě. Partneri se dohodli, že urychlí jednání a stanoví co nejbližší datum

¹⁷ Договор о границе - инструмент влияния [online]. 2005 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.radiomayak.ru/schedules/6852/21718.html>>. ;

Security policy : Latvia\`s Contribution [online]. 2002 [cit. 2006-04-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/security/4478/>>.

¹⁸ EU/Russia: The four "common spaces" [online]. 2004 [cit. 2006-04-21]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_04/m04_268.htm>.

¹⁹ POLITICAL DECLARATION ON THE FOUNDATIONS OF RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF LATVIA AND THE RUSSIAN FEDERATION [online]. 2005 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.ln.mid.ru/brp_4.nsf/sps/45DB504DE93B6ED6C3256F9B0026717C>.

²⁰ Латвия ждет от России приглашения на танец [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://vip.lenta.ru/doc/2005/03/16/latvia/>>.

podpisu smlouvy. Lotyšská prezidentka Vaira Vike-Freibergaová byla pozvána na květnové oslavy Dne vítězství do Moskvy, a proto byl zvolen dnem podpisu 10. květen 2005.

Přestože obě strany ještě v dubnu hovořily o podepsání smlouvy jako o samozřejmé věci, nakonec k němu nedošlo. Lotyšská vláda 26.4. 2005 přijala „vysvětlující“ deklaraci²¹, kterou ruská strana vzápětí odsoudila. Moskva deklaraci pochopila tak, že se Lotyšsko ani po podepsání hraniční smlouvy nevzdá teritoriálních nároků. V deklaraci Lotyšsko hovoří o tom, že přijímá hranici, kterou daná smlouva definuje jako státní, ale zároveň upozorňuje, že kromě hraniční linie se nemění žádná další ustanovení mírové smlouvy z roku 1920.

Kolem deklarace se rozpoutala prudká diplomatická bouře mezi vládami obou zemí. Ruské ministerstvo zahraničí v reakci na deklaraci rozhodně prohlásilo, že „podepsání hraniční smlouvy s Lotyšskem, za podmínek uvedených Rigou v jednostranné deklaraci, ztrácí smysl. Budeme připraveni podepsat smlouvu jakmile se Lotyšsko distancuje od své nepřijatelné deklarace.“²² Na to reagoval lotyšský premiér Aigars Kalvitis prohlášením, ve němž Rusko ujistil, že „Deklarace [...] nevznáší k Rusku žádné teritoriální nároky. [...] [a že] [...] Lotyšsko bude dodržovat hranici, vyznačenou v připravené a odsouhlasené smlouvě o hranici.“²³ Zároveň se odmítl této deklarace vzdát, neboť ta podle jeho mínění do smlouvy nijak nezasahuje a pouze osvětluje lotyšský názor na sporné otázky historie. Kalvitis dále upozornil, že bez vysvětlující deklarace by

²¹ Text deklarace in *Латвийский Вестник* [online]. 2005 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/ru/presse/LV/2005/april/605/>>.

²² *Russian MFA Information and Press Department Commentary Regarding a Media Question Concerning the New Linkage Being Put Forward by the Latvian Side to the Signing of a State Border Treaty* [online]. 2005 [cit. 2005-04-26]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/55853f26e6f04105c3256ff10055e841?OpenDocument>.

²³ *Латвийский Вестник* [online]. 2005 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/ru/presse/LV/2005/april/605/>>. (Декларация, утвержденная правительством во вторник, не выдвигает территориальные претензии к России. Такой вопрос не стоит на повестке дня Латвийско - Российских отношений. Латвия будет соблюдать границы, обозначенные в подготовленном и согласованном договоре о границе.)

smlouva protirečila lotyšské ústavě a neprošla procesem ratifikace v parlamentu.²⁴

Do sporu o deklaraci zasáhla i lotyšská prezidentka Vaira Vike-Freibergaová.²⁵ Podpořila Moskvu ve výkladu, že deklarace může vznášet teritoriální nároky vůči Rusku i po podepsání smlouvy o hranici. Prezidentka apelovala na lotyšskou vládu, aby se deklarace vzdala. Argumentovala tím, že stejně není reálné získat sporné území, zatímco platná hraniční smlouva je pro lotyšsko důležitá – bez ní se nemůže připojit k Schengenské zóně. Také prezident Putin zasáhl svými prohlášeními do debaty o sporné deklaraci. V jeho projevech ale zazněly výrazně ostřejší výrazy než jaké si vyměňovaly diplomatické sbory.²⁶

V současné době zůstává otázka lotyšsko-ruské hraniční smlouvy otevřená, kvůli sporu o lotyšskou jednostrannou deklaraci. Věci nepomohl ani závazek Ruské federace na květnovém summitu Rusko-EU, kde slíbila, že hraniční smlouvy s Lotyšskem a Estonskem podepíše.²⁷ Zatím posledním vyjádřením k otázce hraniční smlouvy zůstává projev lotyšského premiéra Kalvitise z 1.1. 2006, ve kterém konstatuje, že pokud Rusko nepřizná fakt okupace pobaltských zemí, není naděje na vyřešení otázky hranice: „Dokud Rusko nezmění svůj politický postoj, žádný posun v oblasti pohraniční smlouvy není možný. Je to otázka Ruska – jestli přiznají historii, jestli jsou připraveni přiznat fakt

²⁴ *Латвийский премьер обвинил Путина в попытке обострить отношения с Балтией* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/news/2005/05/11/latvia/>>.

²⁵ *Президент Латвии: необходимо отказаться от территориальных претензий к России* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/news/2005/05/03/latvia/>>.

²⁶ Například na tiskové konferenci 10.5. 2005 Putin řekl, že „Rusko je připraveno podepsat hraniční smlouvu s Estonskem a Lotyšskem, ale bez hloupých teritoriálních požadavků“. in *Путин посоветовал Эстонии и Латвии забыть свои "дурацкие территориальные требования"* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/news/2005/05/10/putin/>>. Nebo na setkání s ruskými novináři, když se dotkl možného vyjednávání o území s Lotyšskem, prohlásil: „Pytalovský kraj nedostanou, ale uši mrtvého osla.“ In *Путин: Латвия получит не Пыталовский район, а от мертвого осла уши* [online]. 2005 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.newsru.com/russia/23may2005/otmertvogoslaushi.html>>.

²⁷ *EU/Russia: The four "Common Spaces"* [online]. 2005 [cit. 2005-04-26]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/memo05_103.htm>.

okupace nebo jestli se pokusí distancovat se od sovětského dědictví.“²⁸

Shrnutí

Během rusko-lotyšských jednání o hraniční smlouvě se vystřídaly dva základní motivy, které její podepsání znemožňovaly. V první fázi, přibližně do poloviny devadesátých let to byly protichůdné názory na pojetí historie a z něj vyplývající důsledky na geografickou podobu hraničí linie. Poté, co se Lotyšsko územních nároků vzdalo, bylo hlavním problémem ve vzájemných vztazích jejich celkové ochlazení a nesouhlas ruské strany s politikou Lotyšska v otázce začleňování rusky mluvících obyvatel do lotyšské společnosti. Po vstupu Lotyšska do NATO a Evropské unie tento problém ustoupil a pokus o podepsání hraniční smlouvy znovu zmařil spor o pojetí historie Lotyšska ve 20. století.

²⁸ *Латвия не подпишет договор о границе, пока Россия не признает факт оккупации* [online]. 2006 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.newsru.com/world/01jan2006/gran.html>>.

IV. Hraniční smlouva s Ruskou federací: případ Estonsko

Tato kapitola se zabývá průběhem jednání mezi Estonskem a Ruskem o hraniční smlouvě. Příslušný bilaterální dokument byl podepsán v květnu roku 2005, ale po několika měsících Ruská federace svůj podpis stáhla. Kde je příčina toho, že jednání trvala tak dlouho? Jaké byly postoje obou stran k problému vzájemné hranice? Jaké byly důvody ruské federace pro odstoupení od podepsané smlouvy? Na tyto otázky hledá odpovědi následující kapitola.

V první části je nastíněn vznik Estonské republiky a jeho právní základy. Následuje výklad estonského i ruského postoje k současné linii hranice. V další části se práce zabývá okolnostmi, které oddalovaly podpis již dohodnuté hraniční smlouvy. V poslední části jsou vylíčeny události roku 2005.

Vznik republiky a jednání devadesátých let

Dnešní Estonská republika vznikla 20. srpna 1991. Po pokusu o převrat v centru SSSR vyhlásil Nejvyšší sovět Estonské republiky nezávislost své země na Sovětské svazu. V následujících týdnech byla republika uznána mnoha zeměmi, včetně Ruské federace. Estonsko, podobně jako Lotyšsko, svým ústavním ukotvením přímo navazuje na první Estonskou republiku, která existovala (jako nezávislá) do roku 1940.¹ Ústava Estonské republiky z roku 1992² jasně vyjadřuje kontinuitu první republiky. Tento fakt se

¹ 1940–1992. *Soviet era and the restoration of independence* [online]. 2005 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW:

<http://www.estonica.org/eng/lugu.html?menyy_id=99&kateg=43&alam=61&leht=14>.

² *The Constitution of the Republic of Estonia* [online]. 2005 [cit. 2006-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?dok=X0000&keel=en>>.

projevoval i postojích estonské strany ve vyjednávání o hraniční smlouvě.

Prvním kontaktem mezi Estonskou republikou a Ruskou federací, který se týkal hraniční smlouvy, bylo setkání předsedy estonského parlamentu Arnolda Rüütela a ruského prezidenta Jelcina v listopadu 1991, kdy se oba shodli, že je třeba započít jednání o uzavření hraniční smlouvy. Samotné vyjednávání začalo v dubnu 1992. Rozhovory o hraniční smlouvě představovaly jen jednu z důležitých kapitol, o kterých v letech 1992 – 1994 Estonci a Rusové jednali. Ve srovnání například s problémem odchodu ruských vojsk však šlo o kapitolu méně důležitou.³ V letech 1992 – 1994 dominoval jednání o hranici mezi Ruskem a Estonskem spor o geografickou podobu hranice. Konkrétně, se jednalo o estonský nárok na území, o která přišlo v roce 1944. Tento nárok narážel na rozhodný odpor ruské strany.

Postoj Estonska se opírá o mezinárodně uznanou návaznost dnešního státu na první republikou. Podle článku 122 Ústavy Estonské republiky: „ [...] [je] hranice Estonska určena Mírovou smlouvou z Tartu z 2. února 1920 a dalšími mezinárodními hraničními smlouvami.“⁴ Linie hranice podle smlouvy z roku 1920 tak byla z pohledu Tallinu oficiální hranicí Estonska.⁵ V jednáních s Ruskem Estonci usilovali o plné přiznání tohoto území. Postoj Ruské federace k nárokům, které Tallin předkládal, byl stejný jako v případě nároků Lotyšska. Znamenal striktní odmítání a opíral se o dobrovolnost vstupu Estonska do SSSR a o účinnost právních

³ *Estonia and Russia: Border negotiations completed* [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 1999, 29.3. 1999 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_176/1180.html>.

⁴ *The Constitution of the Republic of Estonia* [online]. 2005 [cit. 2006-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?dok=X0000&keel=en>>. (border of Estonia shall be determined by the Tartu Peace Treaty of February 2, 1920, and other international border treaties)

⁵ Sporné území bylo například zahrnuto do celkové rozlohy Estonské republiky, in: MERRITT, Martha. *A geopolitics of identity: Drawing the line between Russia and Estonia* [online]. 2000 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=57739216&sid=3&Fmt=3&clientId=45145&RQT=309&VNa me=PQD>>.

aktů s tím souvisejících, včetně zrušení platnosti Mírové smlouvy z Tartu.

K určitému posunu v postoji Estonska došlo během let 1994-1995. V tuto dobu se setkala několik okolností. V první řadě se na podzim roku 1994 podařilo přimět k odchodu ruské jednotky a uzavřela se tak kapitola, která dominovala do té doby estonsko-ruským vztahům.⁶ Kolem roku 1995 se také začala jevit jako reálnější možnost budoucího vstupu Estonska do Evropské unie. Právě EU naznačila, že nezhájí s Estonskem přístupové rozhovory, pokud nebude vyřešena otázka státní hranice.⁷ Dalším faktorem, který ovlivnil jednání o hraniční smlouvě, byla změna na postu estonského premiéra. Marta Laara vystřídal Andres Tarand, který se zapsal do estonské zahraniční politiky tzv. Tarandovou iniciativou. Podle oficiálních internetových stránek estonského ministerstva zahraničí: „premiér Tarand oznámil, že Estonsko se vzdává hraniční linie vyplývající z Mírové smlouvy z Tartu“⁸. Jak dále vyplývá z výše zmíněného materiálu, Estonci učinili tento ústupek, neboť se domnívali, že Rusko zareaguje pozitivně a uzná Mírovou smlouvu z Tartu jako platnou (s výjimkou pasáže o státní hranici). Očekávali, že tato smlouva bude zmíněna v nové smlouvě o státní hranici.

Jak se ale záhy ukázalo, jakékoliv uznání Mírové smlouvy z Tartu ze strany Ruské federace nepřicházelo v úvahu.⁹ Estonci se proto uchýlili k šalamounskému řešení. Otázku „zda neuznání

⁶ *Estonia and Russia: Border negotiations completed* [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 1999, 29.3. 1999 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_176/1180.html>.

⁷ MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

⁸ *Estonia and Russia: Border negotiations completed* [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 1999, 29.3. 1999 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_176/1180.html>.

⁹ MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

Mírové smlouvy z Tartu ze strany Ruska ovlivní právní kontinuitu estonského státu či ne¹⁰ zadali skupině odborníků na mezinárodní právo a ta dospěla k závěru, že postoj Ruska kontinuitu Estonské republiky neovlivní. Na základě tohoto ujištění se estonská strana vzdala explicitního odkazu na Mírovou smlouvu z Tartu v nové hraniční smlouvě. Rusko tento ústupek přijalo kladně. Mohla tak začít tzv. technická vyjednávání o konkrétní linii hranice, bez politických odkazů na jiné smlouvy. Tato jednání skončila 5. března 1999, kdy byly obě smlouvy (jedna o pozemní hranici a jedna o hranici v moři) po technické stránce dokončeny a předány k projednání vládám obou zemí.

Příčiny odkládání podpisu smlouvy

Ze zdrojů z estonského ministerstva zahraničí vyplývá, že Tallin byl připraven podepsat hraniční smlouvu již v roce 1999. Byl k tomu tlačěn vstupními požadavky mezinárodních organizací, do kterých Estonsko chtělo vstoupit. Jak NATO tak Evropská unie měly mezi přístupovými kritérii požadavek neexistence sporů o státní hranice kandidátské země.¹¹ V případě Estonska je příčina odkládání podpisu smlouvy o hranici ze strany Ruska stejná jako v případě Lotyšska.¹² Protože pro Estonsko byla hraniční smlouva důležitá vzhledem k vstupním podmínkám do NATO a EU, používalo Rusko tuto kartu k nátlaku na Estonsko v otázce zlepšení podmínek rusky mluvících obyvatel pobaltské země. Postavení rusky mluvících obyvatel v estonské společnosti je

¹⁰ *Estonia and Russia: Border negotiations completed* [online]. 1999 [cit. 2006-05-01]. Dostupný z WWW: <http://www.vm.ee/eng/kat_176/1180.html>.

¹¹ *Membership Action Plan (MAP)* [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/man/nato/natodocs/99042460.htm#5>>.

Договор о границе - инструмент влияния [online]. 2005 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.radiomayak.ru/schedules/6852/21718.html>>.

¹² Více v předcházející kapitole.

v Rusku důležité vnitropolitické téma, a proto na jejich právech Moskvě záleželo.

V otázce postoje k rusky mluvícím obyvatelům Estonska se přístup Tallinu velmi podobá lotyšskému přístupu. Na základě chápání dnešního Estonska jako státu, který přímo navazuje na první republiku, byly vytvářeny zákony o státním občanství.¹³ Podle zákona z roku 1992 bylo estonské občanství přiděleno jen obyvatelům, jež byli občany v roce 1940, a jejich potomkům. Následkem toho se 32% procent obyvatel země ocitlo v roce 1992 bez občanství. Mohli je získat procesem naturalizace, ale estonská vláda nebyla k rusky mluvícím obyvatelům příliš vstřícná a naturalizace probíhala pozvolna. Podle Marthy Merritt se vláda spíše soustředila na tvorbu pravidel než na to, jak rusky mluvícím obyvatelům vůbec umožnit jejich splnění.¹⁴ Tento stav se stal terčem ostré kritiky ze strany Ruska. Moskva dokonce mluvila o etnickém apartheidu.¹⁵ Estonskou vládu také tlačila ke změně nastavení podmínek pro etnické menšiny mise OBSE. Po odchodu této mise v roce 2001 se podmínky pro naturalizaci považují za odpovídající mezinárodním standardům. Rok před vstupem Estonska do EU bylo bez občanství 12% obyvatel a tento podíl nadále klesá.

Estonsko bylo do Evropské unie a do NATO přijato i bez podepsané hraniční smlouvy¹⁶, a tak tato smlouva, jako nástroj nátlaku na estonskou politiku vůči rusky mluvící menšině, pozbyla své účinnosti.¹⁷ Navíc se také nepodepsaná smlouva o hranici stala problémem ve vztazích Ruska a Evropské unie. Samotná EU začala

¹³ *Citizenship* [online]. 2006 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW:

<http://www.vm.ee/estonia/kat_399/4518.html>.

¹⁴ MERRITT, Martha. *A geopolitics of identity: Drawing the line between Russia and Estonia* [online]. 2000 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW:

<<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=57739216&sid=3&Fmt=3&clientId=45145&RQT=309&VName=PQD>>.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ *Estonia - a member of NATO : Chronology* [online]. 2005 [cit. 2006-05-05]. Dostupný z WWW:

<<http://www.mod.gov.ee/?op=body&id=318>>.

¹⁷ *Договор о границе - инструмент влияния* [online]. 2005 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW:

<<http://www.radiomayak.ru/schedules/6852/21718.html>>.

tlačit na Rusko, aby smlouvy se svými baltskými sousedy uzavřelo.¹⁸

V prosinci roku 2004 dalo Rusko najevo, že již nejsou překážky v podepsání hraniční smlouvy. 9. prosince došlo v Bruselu k setkání estonské ministryně zahraničí Kristiiny Ojulandové a ruského ministra zahraničí Sergeje Lavrova. Kromě toho, že na pořad diskuse přišly návrhy konkrétních dnů vhodných k podepsání hraniční smlouvy, předal Sergej Lavrov své estonské kolegyni návrh společné deklarace, která měla být podepsána společně s hraniční smlouvou.¹⁹ Tato deklarace vyjadřovala ruský pohled na vzájemné vztahy s Estonskem. Mimo jiné se v textu uvádí, že

„obě strany konstatují, že národy Ruska a Estonska jako odvěci sousedi spolu žily [...] dělíce se o společné radosti i neštěstí [...] Osudy mnoha tisíc Rusů a Lotyšů se prolínaly v jednom státě. Pokojně, bez násilí a konfliktů, se národy mohly rozejít, když se rozhodly vytvořit si suverénní státy.“²⁰

Nejen kvůli této formulaci byla deklarace pro Estonce naprosto nepřijatelná. Zcela totiž popírala jeden ze základů estonské státnosti a tím je chápání období v rámci Sovětského svazu jako okupace. Deklarace byla zveřejněna v estonském deníku *Eesti Päevaleht* a rozpoutala v Estonsku velkou veřejnou debatu.²¹ Estonsko se k této deklaraci (podle zdrojů z estonského ministerstva zahraničí i podle ruského ministerstva zahraničí)

¹⁸ *EU/Russia: The four "common spaces"* [online]. 2004 [cit. 2006-04-21]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_04/m04_268.htm>. Nekodifikovaná hranice mezi EU a Ruskem například brání možnému bezvízovému styku mezi EU a Ruskem.

¹⁹ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России относительно ситуации с проектами политических деклараций об основах отношений России с Латвией и Эстонией* [online]. 1.2. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/sps/45DB504DE93B6ED6C3256F9B0026717C>.

²⁰ Text deklarace byl téměř shodný s textem, který Rusko předložilo Lotyšsku. Celý text deklarace je na: *Комментарий Департамента информации и печати МИД России относительно ситуации с проектами политических деклараций об основах отношений России с Латвией и Эстонией* [online]. 1.2. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/sps/45DB504DE93B6ED6C3256F9B0026717C>.

²¹ MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

oficiálně nevyjádřilo.²² Ruská diplomacie byla velmi pohoršena tím, že Estonci návrh deklarace poskytli tisku, aniž by se k němu oficiálně vyslovili a případně podali návrhy na pozměnění deklarace.²³

Deklarace navrhovaná Ruskou federací byla uložena „k ledu“ a obě strany se soustředily na konkrétní možnosti setkání pověřených zástupců, za účelem podpisu hraniční smlouvy. Rusko navrhovalo, aby hlavy států podepsaly smlouvy 10. května na summitu EU – Rusko. Tento summit se konal záhy po oslavách šedesátého výročí druhé světové války. Estonský prezident ale účast na těchto slavnostech odmítl.²⁴ Přesto Estonci navrhovali, že by mohl 10.5. podepsat smlouvu ministr zahraničí. Volba však byla na ruské straně, a tak estonský ministr zahraničí Urmas Paet obdržel Sergeje Lavrova pozvání do Moskvy na 18. květen 2005.²⁵ Tento den byly také mezi Estonskou republikou a Ruskou federací podepsány dvě smlouvy o vymezení hranice na zemi i na moři. Tímto aktem se zdála být završena jedna dlouhá etapa estonsko-ruských vztahů.

Ratifikace smlouvy estonským parlamentem a reakce Ruska

Jak už ale bylo možné pozorovat na případu Litvy, podpisem smlouvy proces nekončí. Následuje ratifikace v parlamentech obou států a ta se stala (prozatím) estonsko-ruské hraniční smlouvě

²² V tiskových zprávách estonského ministerstva zahraničí není o této deklaraci ani zmínka. Z ruské tiskové zprávy z 1.2. 2005 vyplývá, že oficiální vyjádření Estonska k této deklaraci neobdrželi. Zpráva je dostupná na *Комментарий Департамента информации и печати МИД России относительно ситуации с проектами политических деклараций об основах отношений России с Латвией и Эстонией* [online]. 1.2. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/sps/45DB504DE93B6ED6C3256F9B0026717C>.

²³ *Комментарий Департамента информации и печати МИД России относительно ситуации с проектами политических деклараций об основах отношений России с Латвией и Эстонией* [online]. 1.2. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/sps/45DB504DE93B6ED6C3256F9B0026717C>.

²⁴ Pobaltské státy považují období v rámci Sovětského svazu za okupaci, proto jsou oslavy konce druhé světové války pro ně „oslavami“ příchodu nového okupanta. Z těchto důvodů odmítl účast na honosných akcích v Moskvě také například Litevský prezident.

²⁵ *Estonia Agreed To Sign The Border Treaties On May 18* [online]. 4.5. 2005 [cit. 2006-10-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_138/5387.html?arhiiv_kuup=kuup_2005>.

osudnou. Estonský parlament ratifikoval hraniční smlouvu 20. června 2005. Tento zákon o ratifikaci obsahuje úvodní deklaraci, která vysvětluje postavení hraniční smlouvy v estonském právním řádu. Doslova se v ní píše:

„vycházejí z právní kontinuity Estonské republiky, vyhlášené 24. února 1918, jak je stanoveno v Ústavě Estonské republiky [...] a máje na paměti, že [...] [Smlouva o hranici mezi Estonskou republikou a Ruskou federací] [...] v souladu s Ústavou Estonské republiky [...] částečně mění linii státní hranice ustavenou Mírovou smlouvou z Tartu [...], [...] Riigikogu rozhoduje ratifikovat [tyto smlouvy].“²⁶

Reakce Ruské federace na tento ratifikační zákon byla velmi ostrá. Již den po ratifikaci v Tallinu, ruské ministerstvo zahraničí vyjádřilo lítost nad tím, že Estonci svým jednáním „způsobí komplikace v procesu ratifikace hraničních smluv ve Federálním shromáždění Ruské federace“.²⁷ Tyto „komplikace“ se projevily již následující den, kdy ruské ministerstvo zahraničí prohlásilo, že předložení smlouvy k ratifikaci se jeví za současného postojů Estonska nemožným.²⁸ Během srpna ruská strana oznámila, že zahajuje vnitrostátní procedury, které povedou ke stažení podpisu z hraniční smlouvy. Rusko se při rušení podpisu odvolalo na Vídeňskou konvenci o smluvním právu z roku 1969 a tvrdilo, že estonská deklarace, přijatá spolu se zákonem o ratifikaci hraniční smlouvy, „zrušila předmět a účel smlouvy“.²⁹ 6. září 2005 byla do rukou estonské charge d'affaires v Moskvě Anne Harmasteové

²⁶ *Act on the Ratification of The State Border Treaty Between The Republic of Estonia and The Russian Federation and the Treaty on the Delimitation of Maritime Areas of Narva Bay and the Gulf of Finland between the Republic of Estonia and the Russian Federation* [online]. 20.6. 2006 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.vm.ee/eng/kat_200/aken_prindi/5733.html>., Viz příloha č.IV.

²⁷ *Statement by Alexander Yakovenko, the Spokesman of Russia's Ministry of Foreign Affairs, Regarding Estonian Parliament's Ratification of Border Treaties with Russia* [online]. 21.6. 2005 [cit. 2005-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/c0f746f0c1ae4633c325702700501ad8?OpenDocument>.

²⁸ *Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation Concerning the Ratification of the Border Treaties with Russia by the Estonian Parliament* [online]. 22.6. 2005 [cit. 2005-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/5400e7d6355b0634c3257028003c7a52?OpenDocument>.

²⁹ *Russian MFA Information and Press Department Commentary Regarding a Question from ITAR-TASS News Agency Concerning "Withdrawal of Signature" from Russian-Estonian Border Treaties* [online]. 15.8. 2005 [cit. 2005-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/e6742361523cca7cc325705f00305023?OpenDocument>.

doručena zpráva, že Rusko odstupuje od smlouvy o hranici s Estonskem.³⁰

Na tomto bodě se také osud hraniční smlouvy zastavil. Pro Estonsko je otázka uzavřená. Smlouva na jejich straně prošla celým ratifikačním procesem. Estonská ústava stanoví, že hranice země jsou určeny Mírovou smlouvou z Tartu, a proto se Estonsko nemůže této části ratifikačního zákona (beze změny ústavy) vzdát. Zároveň podle mezinárodního práva deklarace nijak nenarušuje a nemění samotný text hraniční smlouvy.³¹ Co se týče aktu odstoupení ruské strany od hraniční smlouvy, podle Laury Mälksoo jsou argumenty Ruska, kterými odůvodnilo odstoupení od smlouvy, neudržitelné a nelze o ně tento krok ruské diplomacie opřít.³²

Od září roku 2005, kdy Rusko odstoupilo od podpisu smlouvy došlo k několika kontaktům mezi Ruskem a Estonskem. Sešli se i ministři zahraničních věcí, ale pokud otázka hraniční smlouvy dostala na pořad jednání, jen se potvrdily vzájemně antagonistické postoje.³³ Pro estonsko je otázka vyřízená a podle nich vše stojí na neochotě Ruska uznat legální návaznost pobaltských států na první republiky a z ní vyplývající fakt jejich okupace Sovětským svazem.

³⁰Note Handed to Anne Harmaste, Estonian Charge d'Affaires ad interim in Russia [online]. 6.9. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/38c6042cbb877feac32570740046d8ee?OpenDocument>.

³¹MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia's Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

³²Ibid.

³³*Estonian, Russian Foreign Ministers discuss bi-lateral relations* [online]. 6.12. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_138/7173.html?arhiiv_kuup=kuup_2005>.

Shrnutí

Na počátku devadesátých let byl hlavní překážkou v jednáních o hraniční smlouvě nárok Estonska na území ztracená v roce 1944. Poté, co chybějící kodifikovaná hranice začala ohrožovat další estonské zahraničně-politické cíle a poté co se vláda v Tallinu ujistila, že neohrozí právní legitimitu státu, vzdala se teritoriálních nároků vůči Rusku. Tento krok významně pomohl dokončit technická jednání o společné hranici. Po roce 1999 se hraniční smlouva stala nástrojem v rukou ruské federace k ovlivňování vnitřní politiky Estonska ve vztahu k rusky mluvící menšině. Po vstupu Estonska do Evropské unie se nekodifikovaná hranice stala problémem ve vztazích EU – Rusko, a proto Moskva v pozitivním smyslu přehodnotila svůj postoj k podpisu hraniční smlouvy. Proces ratifikace však ukázal, že obě strany stále rozděluje pohled na zásadní otázky společné historie, který zatím znemožňuje uvést hraniční smlouvu v platnost.

V. Srovnání procesů uzavírání hraniční smlouvy v pobaltských republikách

Pobaltské státy jsou často hodnoceny jako celek a také po roce 1991 byl v mnoha oblastech jejich vývoj velmi podobný. Přesto se mezi nimi během devadesátých let projevily významné rozdíly týkající se též mj. faktorů, které ovlivnily jednání o uzavření hraniční smlouvy s Ruskem. Jaké postoje měly pobaltské státy během jednání o hraniční smlouvě s Ruskem společné a v čem se jejich stanoviska lišila? Jaké faktory ovlivňovaly tato jednání? A působily ve všech případech stejně? Jaký byl přístup Ruska k jednotlivým zemím? Pohlíželo na všechny tři pobaltské republiky stejně nebo některá z nich zaujala privilegované postavení? Na tyto otázky hledá odpovědi následující kapitola.

V první části kapitoly je naznačeno základní rozdělení pobaltských zemí do dvou skupin, z nichž každá znamená odlišné chápání právní kontinuity státu. Poté jsou předmětem srovnání důsledky, které toto odlišné pochopení kontinuity implikuje. Ve druhé části kapitoly je porovnáván vliv západních integračních struktur na jednání o uzavření hraniční smlouvy mezi pobaltskými státy a Ruskou federací.

Otázka právní kontinuity

Na základě studia vývoje jednání mezi jednotlivými pobaltskými státy a Ruskou federací o uzavření hraničních smluv lze tři zkoumané případy rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny patří Lotyšsko a Estonsko, do druhé samostatně Litva.¹

¹ Na tyto dvě skupiny rozděluje pobaltské státy také například Ago Tiiman: TIIMAN, Ago. *Border Treaties Between Russia and the Baltic States : Beyond EU Enlargement* [online]. 2001 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.cap.uni-muenchen.de/download/2004/2004_Tiiman.pdf>.

Pro tuto diferenciaci v kontextu problému hraničních smluv existuje více důvodů. Jejich podstatná část má kořen v jednom zásadním rozdílu a tím je odlišné mezinárodně-právní ukotvení státu. Mezi oběma skupinami je zásadní rozdíl v přístupu k právní návaznosti dnešní republiky na republiku předválečnou. Z toho pak také vyplývá odlišný postoj zemí v jednotlivých skupinách ke dvěma klíčovým problémům, které ovlivnily jednání o hranicích:

1) postoj k otázce neměnnosti hranic ustanovených na konci druhé světové války; a

2) postoj k problému vypořádání se s výraznými ruskými mluvčími menšinami, které pobaltské státy zdědily z dob Sovětského svazu.

Lotyšsko a Estonsko, jako země první skupiny, mají ústavní listinu, která je buď původní předválečnou ústavou změněnou dodatky (Lotyšsko) nebo která se na předválečnou ústavu přímo odvolává (Estonsko).² Na základě tohoto pojetí ústavy náleží formálně Estonsku a Lotyšsku také území, která náležela předválečným republikám. V případě Estonska je v ústavě explicitně vyjádřeno, že „[...]hranice Estonska je určena Mírovou smlouvou z Tartu z 2. února 1920 a dalšími mezinárodními hraničními smlouvami.“³ V případě Lotyšska ústava v čl. 3 stanoví, že „území Litevského státu, uvnitř hranic tvořených mezinárodními smlouvami, se skládá z oblastí Vidzeme, Latgale, Kurzeme a Zemgale“.⁴ Protože je lotyšská ústava z roku 1922, myslí se těmito „mezinárodními smlouvami“ Mírová smlouva z Rigy z roku 1920.

² *Constitution of the Republic of Latvia* [online]. 2002 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Visa.htm>.

³ *The Constitution of the Republic of Estonia* [online]. 2005 [cit. 2006-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?dok=X0000&keel=en>>.

⁴ *The Constitution of the Republic of Latvia* [online]. 2002 [cit. 2006-05-05]. Dostupný z WWW: <http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Visa.htm>.

Jinou smlouvu týkající se státních hranic Lotyšsko neuzavřelo. Stejně tak neměnilo (smluvně) své hranice ani Estonsko.

Země první skupiny chápou hraniční smlouvy, o kterých po roce 1991 jednaly s Ruskem, jako pouhé pozměnění mírových smluv, jež uzavřely s Ruskem roku 1920.⁵ V podstatě se jedná o změnu těch článků mírových smluv, jež se týkají linie státní hranice. Estonsko a Lotyšsko trvají na tom, že všechna ostatní ustanovení smluv z roku 1920 jsou nadále platná. Na mírové smlouvy z roku 1920 totiž odkazují jejich ústavy a tak pro tyto pobaltské země není jiná cesta než dnešní mírové smlouvy takto chápat a nebo podstoupit složitou proceduru změny ústavy. Na zajímavém příkladu Estonska ukazují Lauri Mälksoo, jak se souvislost s mírovou smlouvou z roku 1920 projevila v praxi: aby jednající delegace vyhověly potřebě alespoň symbolické části, která by byla shodná s předválečnou hranicí (neboť to vyžadovala estonská ústava), prohlásily za tento úsek hranici uprostřed Pskovského jezera.⁶

Shodný náhled Estonska a Lotyšska na moderní hraniční smlouvy s Ruskem se projevil i během roku 2005, a to v deklaracích, které vedení států přijalo v souvislosti s podpisem (případ Lotyšska) nebo ratifikací hraniční smlouvy (Estonsko).⁷ Obě deklarace mají stejnou podstatu. Vysvětlují postavení nové

⁵ Lauri Mälksoo potvrzuje, že případ Lotyšska se od toho estonského, který popisuje ve své právní studii, téměř neliší. MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pu b.php>.

⁶ Všechny ostatní části hranice mezi Estonskem a Ruskem totiž dnes již nekopírují předválečnou linii. Estonští nacionalisté tento krok poměrně výstižně ohodnotili jako „laciný trik“. MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia’s Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pu b.php>.

⁷ *Латвиейцкунь Вестник* [online]. 2005 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/ru/presse/LV/2005/april/605/>>. ; *Act on the Ratification of The State Border Treaty Between The Republic of Estonia and The Russian Federation and the Treaty on the Delimitation of Maritime Areas of Narva Bay and the Gulf of Finland between the Republic of Estonia and the Russian Federation* [online]. 20.6. 2006 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.vm.ee/eng/kat_200/aken_prindi/5733.html>., Viz příloha č. IV.

hraniční smlouvy v právním řádu dané země. Shodně oznamují, že smlouva o hranici nijak neovlivňuje ostatní ustanovení mírových smluv z roku 1920, ale zároveň také to, že nově kodifikovaná hranice bude respektována. K dokreslení podobnosti situace Estonska a Lotyšska je možné dodat, že ve svém důsledku lze hodnotit jako stejnou rovněž reakci Ruské federace na tyto jednostranné deklarace.

Na rozdíl od zemí první skupiny, Litva uchopila otázku právní návaznosti na předválečnou republiku jinak. Jak ve svém článku *Právní a politické aspekty kontinuity Litevské republiky* uvádí Dainius Žalimas:

„[...] dnešní Litevská republika je považována za identickou s předválečnou Litevskou republikou. [...] Ovšem obnovení nezávislosti Litevské republiky neznamená plně *restitutio in integrum*. Bylo nemožné obnovit stav, který existoval před padesáti lety. [...] V souladu s jedním z principů [mezinárodního práva] [...] žádné právo nepožaduje neuskutečnitelné věci (*ad impossibile nemo tenetur*). Kontinuita a identita Litevské republiky byla tedy pozměněna vlivem předcházejících právních norem a vlivem současné situace.“⁸

Tato „modifikovaná státní kontinuita a identita“ má své dopady i na určení hranice dnešní Litevské republiky. V březnu roku 1990 schválil litevský parlament prohlášení o obnovení nezávislosti Litevské republiky. V tomto dokumentu Litva „zdůrazňuje, že bude dodržovat univerzálně uznané principy mezinárodního práva, [a] že respektuje princip neporušitelnosti hranic, tak jak byl zformulován v Závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách v roce 1975.“⁹

⁸ŽALIMAS, Dainius. *Legal and Political Issues on the Continuity of the Republic of Lithuania* [online]. 2003 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://72.14.203.104/search?q=cache:i3xvPVRVEm4J:www.lfpr.lt/994/c11.doc+legal+continuity+Lithuania&hl=cs&ct=clnk&cd=1&client=firefox-a>>.

⁹ SUPREME COUNCIL OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA : *Act On the Re-establishment of the State of Lithuania* [online]. 2002 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www3.lrs.lt/seimu_istorija/w3_viewer.ViewTheme-p_int_tv_id=281&p_kalb_id=2&p_org=0.htm>.

Na rozdíl od Estonska a Lotyšska, se názor Litvy na podobu hranic po rozpadu Sovětského svazu shoduje s názorem Ruské federace. Ta se rovněž odvolává na principy Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z roku 1975.¹⁰ Tato shoda je jedním z důvodů, které přispěly k uzavření procesu kodifikace hranice mezi Litevskou republikou a Ruskou federací. Na druhou stranu je třeba zmínit, že Litva se k principům neporušitelnosti hranic pravděpodobně nepřihlásila proto, aby usnadnila spolupráci s Ruskem. Princip přijala z prostého důvodu: pokud by totiž trvala na předválečných hranicích republiky, ztratila by nárok na přístav Klajpeda i s okolím a rovněž na hlavní město Vilnius.¹¹ Pro Estonsko a Lotyšsko byla situace zcela opačná – během okupace tyto země o část území přišly, a tak je pochopitelné, že zaujaly k předválečným hranicím jiný postoj a trvaly (alespoň v počátcích vyjednávání) na vrácení území.

Role ruskojazyčných menšin

Odlišné uchopení právní kontinuity státu má vliv také na osud rusky mluvících menšin v jednotlivých pobaltských státech. Země první skupiny, Estonsko a Lotyšsko, uplatnily princip „navracení se k roku 1940“ i na legislativu o státním občanství. Po roce 1991 zde automaticky obdrželi státní občanství jen ti obyvatelé, kteří byli občany v roce 1940, a jejich potomci.¹² Ostatní mohli získat občanství procesem naturalizace. Pro představu, v obou zemích byla po vzniku nezávislých republik bez občanství

¹⁰Russian Deputy Minister of Foreign Affairs Vladimir Chizhov's Interview with the Newspaper Vremya Novostei [online]. 18.5. 2005 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b4325699005bcbb3/e3faf4cb7adc3050c32570060021733a?OpenDocument>.

¹¹ Tato území se stala součástí Litvy až po roce 1940, pokud by tedy Litva přijala nemodifikovanou státní kontinuitu, přišla by o práva na tato území.

¹² Že byl postup vůči rusky hovořícím menšinám v Estonsku a Lotyšsku téměř shodný dokazuje ve svém například Andris Spruds: SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

přibližně jedna třetina obyvatel.¹³ Proces naturalizace probíhal velmi pomalu a kladl před žadatele mnohé překážky. Během devadesátých let byly striktní zákony o naturalizaci za pomoci OBSE pozměněny, aby odpovídaly mezinárodním standardům.¹⁴ Ochrana práv menšin byla také jednou ze vstupních podmínek jak do Evropské unie tak do NATO.

Litevská republika se k lidem, kteří na její území přišli v letech 1940 – 1991, zachovala jinak než Estonsko a Lotyšsko. Občanství udělila všem, kteří měli občanství Litevské republiky do prosince roku 1991.¹⁵ Rusky mluvící menšina tvořila v Litvě v roce 1990 přibližně 8% obyvatelstva, tedy výrazně menší podíl v populaci než tomu bylo v Estonsku a Lotyšsku.¹⁶ Díky tomuto kroku předešla Litevská republika výraznějším konfliktům s Ruskem v oblasti ochrany práv rusky mluvící menšiny.

Naopak v Estonsku a Lotyšsku se otázka postavení ruskojazyčné menšiny stala hlavním faktorem, který po roce 1997 odsouval podpis hraniční smlouvy mezi oběma zeměmi a Ruskem. Na ruské vnitropolitické scéně se téma ochrany práv krajanů v blízkém zahraničí objevilo kolem roku 1993 jako součást programu nacionalistických stran. Stalo se rychle velmi populárním, a proto jej do své agendy převzala i ruská vláda.¹⁷

¹³Latvia : Country Reports on Human Rights Practices - 1999 [online]. 2000 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/1999/340.htm>>. , *Citizenship* [online]. 2006 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.vm.ee/estonia/kat_399/4518.html>.

¹⁴ Blíže o problému rusky mluvících menšin v Lotyšsku a Estonsku in: SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

MERRITT, Martha. *A geopolitics of identity: Drawing the line between Russia and Estonia* [online]. 2000 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=57739216&sid=3&Fmt=3&clientId=45145&RQT=309&VName=PQD>>.

¹⁵ *Republic of Lithuania: Law on Citizenship* [online]. 2003 [cit. 2006-05-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.litlex.lt/litlex/Eng/Frames/Laws/Documents/55.HTM>>.

¹⁶ LOPATA, Raimundas. *NATIONAL QUESTION IN LITHUANIA: ACCULTURATION, INTEGRATION OR SEPARATENESS?* [online]. 1998 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://66.249.93.104/search?q=cache:Ho7Hl6WgjlwJ:www.nato.int/acad/fellow/96-98/lopata.pdf+NATIONAL+QUESTION+IN+LITHUANIA:+ACCULTURATION,&hl=cs&ct=clnk&cd=1&client=firefox-a>>.

¹⁷ SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

Dodnes tato otázka představuje významný prvek vztahů mezi Ruskem a dvěma severnějšími pobaltskými zeměmi.

V případě Litvy otázka ruskojazyčné menšiny nezasahovala do jednání o hraniční smlouvě, a proto lze legislativu o občanství považovat za jeden z faktorů, který pomohl Litevské republice úspěšně ukončit proces kodifikace hranice s Ruskem. Dvěma dalším pobaltským republikám naopak uzavírání hraniční smlouvy s Ruskem zkomplikoval. Tento fakt jasně vyjádřil 18.5. 2005, u příležitosti podpisu estonsko-ruské hraniční smlouvy, náměstek ruského ministra zahraničí Vladimir Čižov: „Smlouvy s Litvou byly podepsány v roce 1997, ratifikovány oběma stranami v roce 2003 a vstoupily v platnost. Je to díky faktu, že v našich vztazích s Litvou, narozdíl od Lotyšska a Estonska, chybí problém zajištění práv rusky mluvící populace.“¹⁸

Role integrace do euroatlantických struktur

Jako prvek, který ovlivnil jednání o hraniční smlouvě v případech všech tří pobaltských zemí, je také nutné zmínit integraci do západních struktur. Během devadesátých let patřil vstup do NATO a Evropské unie mezi hlavní zahraničně-politické cíle pobaltských republik. Pro Estonsko a Lotyšsko měla vyhlídka integrace do těchto západních organizací zásluhu na tom, že se Tallin i Riga vzdaly teritoriálních nároků vůči Rusku. Naděje, že by území odtržená v roce 1944 získaly zpět, byla téměř nulová, zatímco reálné zahraničně-politické cíle byly kvůli teritoriálním nárokům ohroženy.

¹⁸*Russian Deputy Minister of Foreign Affairs Vladimir Chizhov's Interview with the Newspaper Vremya Novosti* [online]. 18.5. 2005 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/e3faf4cb7adc3050c32570060021733a?OpenDocument>.

Pokud jde o vliv rozšiřování NATO na vztahy mezi Pobaltím a Ruskem, je třeba vycházet z toho, že Ruská federace vnímala celá devadesátá léta možné rozšíření NATO do pobaltských republik jako vážné ohrožení své bezpečnosti. Všemi způsoby se tomu snažila zabránit. Podle Gediminase Vitkuse se neuzavřená hraniční smlouva stala jedním z nástrojů, kterým Rusko snažilo blokovat vstup pobaltských zemí do NATO.¹⁹ V případě Litvy se zlepšení vztahů mezi NATO a Ruskem projevilo v podepsání hraniční smlouvy mezi Ruskem a Litevskou republikou. Co mají naopak pobaltské státy společné je, že k výraznějšímu pokroku v otázce buď ratifikace nebo podepsání hraniční smlouvy došlo, až když bylo zřejmé že jejich členství v Severoatlantické alianci je již nezvratitelné.

Na rozšíření Evropské unie pohlíželo Rusko výrazně pozitivněji než na rozšíření NATO. I tento proces integrace ovlivnil jednání o hraničních smlouvách, především jeho poslední fázi, po roce 2002. V případě Estonska a Lotyšska se vliv Evropské unie projevil po roce 2004, kdy se nekodifikovaná hranice stala překážkou ve vztazích EU-Rusko a Evropská unie důrazně tlačila na Rusko, aby uzavřelo hraniční smlouvy s oběma pobaltskými sousedy. V případě Litvy chtělo Rusko neratifikovanou hraniční smlouvu použít jako nástroj k vyjednání, kterým by dosáhlo co nejlepších podmínek pro tranzit do enklávy Kaliningrad. Ta se po rozšíření EU ocitla uzavřená uvnitř Evropské unie. Jednání o Kaliningradu však probíhala přímo mezi Ruskem a Evropskou unií

¹⁹ VITKUS, Gediminas. *Changing Security Regime in the Baltic Sea Region* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/Vitkus.pdf>>. Vyplyvá to také z prohlášení ruské státní dumy, se kterým se obrátila k prezidentu Jelcinovi těsně před podepsáním hraniční smlouvy s Litvou: ОБРАЩЕНИЕ от 26 сентября 1997 года К ПРЕЗИДЕНТУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В СВЯЗИ С ПРЕДПОЛАГАЕМЫМ ПОДПИСАНИЕМ ДОГОВОРА О ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЕ МЕЖДУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ И ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ [online]. 1997-2006 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.akdi.ru/gd/post/19352GD.HTM>>.

a jedním z výsledků byl závazek Ruska ratifikovat hraniční smlouvu s Litvou.²⁰

Kromě těchto přímých zásahů Evropské unie do procesu kodifikace hranic mezi pobaltskými státy a Ruskem je možné sledovat i vliv nepřímý. Jak Evropská unie tak NATO vyžadovaly jako jednu ze vstupních podmínek neexistenci sporů o teritorium států usilujících o členství.²¹ Fakt, že hraniční smlouva byla pro pobaltské státy nutná, posiloval pozici Ruské federace. Jak vyplývá například z výroků ruského analytika Vladimira Zarichina, Rusko neuzavřené hraniční smlouvy využívalo k vlivu na politiku Lotyšska a Estonska v oblasti práv rusky mluvících menšin.²² V případě Litvy se Rusko snažilo využít neratifikovanou smlouvu k vyjednání lepších podmínek pro tranzit do Kaliningradu. Na druhou stranu však Kaliningrad posiloval pozici Litvy vůči Rusku, protože to bylo závislé na tranzitu do této enklávy přes litevské území.

Ve všech třech případech neuzavřená hraniční smlouva jako karta, kterou lze využít při jednání o jiných rusko-pobaltských problémech, ztratila svoji účinnost se vstupem pobaltských států do Evropské unie a NATO. Tato změna všechny tři republiky výrazně posílila a dalo by se říci, že v jednáních o hraničních smlouvách vyrovnala poměr sil. Před integrací do EU a NATO to byly pobaltské státy, pro koho bylo uzavření hraniční smlouvy naléhavější. Estonsko a Lotyšsko však dosáhly členství v západních integračních uskupeních i bez uzavřené hraniční smlouvy. Nyní

²⁰ *Communication from the Commission to the Council : Kaliningrad: Tranzit* [online]. 2002 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW:

<http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/doc/com02_510.pdf>.

²¹ MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian-Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate about Estonia's Status in International Law* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

<http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

Membership Action Plan (MAP) [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW:

<<http://www.fas.org/man/nato/natodocs/99042460.htm#5>>.

²² *Договор о границе - инструмент влияния* [online]. 2005 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW:

<<http://www.radiomayak.ru/schedules/6852/21718.html>>.

postrádá tyto smlouvy i Ruská federace.²³ Problém se přesunul na vyšší úroveň a komplikuje vztahy EU – Rusko. Pro Rusko je neuzavřená hranice překážkou zejména v usilování o bezvízový styk se státy Evropské unie.²⁴ Pro Estonsko a Lotyšsko zůstává bez hraniční smlouvy stále uzavřený Schengenský systém.

Shrnutí

Pobaltské státy nepředstavují jednotný blok zemí, ale liší se již ve svém právní základě. Odlišný přístup k právní kontinuitě Lotyšské a Estonské republiky na jedné straně a Litevské republiky na straně druhé, měl své hmatatelné důsledky na průběh jednání o hraničních smlouvách. Značné problémy tento přístup způsobil Estonsku a Lotyšsku a ve své podstatě blokuje kodifikace jejich hranice s Ruskem dodnes. Litva naopak zaujala postoj konvergentní s postojem Ruské federace a byl to jeden z důvodů, proč se jí podařilo jako jediné proces uzavření hraniční smlouvy s Ruskem dokončit.

Na jednání o hraničních smlouvách také působil širší kontext mezinárodních vztahů. Neuzavřené hraniční smlouvy se staly kartou v rukou ruské diplomacie, kterou se snažila jak zamezit jejich vstupu do Severoatlantické aliance, tak působit na jejich vnitřní politiku. Ve všech třech případech došlo v souvislosti s rozšířením NATO a Evropské unie k posílení pozice pobaltských států vůči Rusku. Jejich vyjednávací pozice byla tak posílena i v otázce hraniční smlouvy.

²³ Tento efekt se v případě Litevské republiky projevil už v letech 2002-2003, kdy Rusko bylo donuceno ratifikovat hraniční smlouvu kvůli dohodě mezi EU a Ruskem o Kaliningradu.

²⁴ *Russia-Estonia border issue to be settled* [online]. 13.5. 2005 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.rusnet.nl/news/2005/05/13/politics01.shtml>>.

Závěr

Pobaltské státy – Litva, Lotyšsko a Estonsko – obnovily svou nezávislost po rozpadu Sovětského svazu. Po roce 1991 se jejich zahraniční politika soustředila na ukotvení samostatných států v systému mezinárodních vztahů. Důležitou agendou diplomacie pobaltských států jsou vztahy s Ruskou federací – jako jejich největším sousedem. Do vzájemných vztahů se v posledních patnácti letech promítl kromě problému ruskojazyčných menšin také problém uzavření hraničních smluv mezi jednotlivými pobaltskými zeměmi a Ruskem.

Dnešní pobaltské státy jsou založeny na právní kontinuitě předválečných republik. Samostatné pobaltské republiky vznikly po první světové válce jako výsledek bojů mezi pobaltskými národy (podporovanými Dohodou) a sovětským Ruskem. Roku 1920 všechny tři republiky uzavřely s Ruskem mírové smlouvy, ve kterých se Rusko „na věčné časy“ vzdalo území pobaltských států a uznalo jejich nezávislost.¹ I přes tento závazek a v rozporu s tehdy platným mezinárodním právem byly pobaltské země v roce 1940 inkorporovány do Svazu sovětských socialistických republik. S krátkou přestávkou, v podobě německé okupace během druhé světové války, zůstaly Litva, Lotyšsko a Estonsko členy SSSR až do jeho rozpadu, nezávislosti dosáhly až na konci léta 1991.

Během sovětské éry došlo k významným změnám, které v devadesátých letech ovlivnily proces uzavírání hraničních smluv. Zaprvé, po obnovení sovětské moci v roce 1944, Moskva jednostranně změnila hranice Estonska a Lotyšska. Estonsko přišlo o 2334 km² a jeho jižní soused o 1909 km². Litva pod druhé světové válce naopak území získala, do jejího území byl přímo

¹ *Tartu Peace Treaty* [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 10.4. 2006 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://web-static.vm.ee/static/failid/150/tartu_rah_u_eng.pdf>.

začleněn přístav Klajpeda a rovněž hlavní město Vilnius s okolím. Druhou významnou změnou, kterou přineslo období sovětských republik, byla výrazná proměna složení obyvatelstva. Zatímco v roce 1935 tvořili Estonci 88% obyvatel svého státu a Lotyšši 75%, v roce 1989 to bylo už jen 62% respektive 52%.² Zbytek obyvatelstva tvořila z převážné části ruskojazyčná menšina, jejíž mnozí příslušníci se dostali na území Estonska a Lotyšska v letech 1940 – 1991.

Záhy po obnovení své samostatnosti naplňovala agendu zahraniční politiky pobaltských států vůči Rusku především problematika stahování ruské armády z jejich území. Jednání o hraničních smlouvách probíhala sice vedle toho paralelně, ale měla zřetelně menší význam. Kapitola odchodu ruských vojsk byla uzavřena pro Litvu v roce 1993, pro zbylé dvě pobaltské republiky o rok později. V polovině devadesátých let se také neuzavřená hraniční smlouva stala pro pobaltské země naléhavou záležitostí, protože ji potřebovaly jako jednu ze vstupních podmínek pro členství ve Evropské unii a NATO. Tento fakt se výrazně projevil na procesu uzavírání hraniční smlouvy ve všech pobaltských zemích.

Pobaltské republiky lze z hlediska procesu uzavírání hraniční smlouvy s Ruskem rozdělit na dvě skupiny. Do první skupiny patří Lotyšsko a Estonsko, do druhé samostatně Litva. V obou skupinách vzhledem k hraniční smlouvě proběhl odlišný vývoj. Je to díky tomu, že každá skupina vykazuje jiné podmínky a postoje k problému. Země první skupiny stále nedokázaly dovést otázku hraniční smlouvy s Ruskem ke konci, zatímco Litva ji v roce 2003 úspěšně uzavřela.

Cesta k podpisu hraniční smlouvy mezi Ruskem a Litvou byla poměrně bezproblémová, komplikace na ruské straně nastaly až

² SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>. Blíže též v V. kapitole.

s ratifikací. Ruská státní дума smlouvu ratifikovala až šest let po jejím podepsání. Situace Estonské a Lotyšské republiky se vyvíjely jinak. Do poloviny devadesátých let obě země požadovaly po Rusku vrácení území, které bylo k RSFSR přičleněno v roce 1944. Poté, co se těchto nároků vzdaly, bránila podpisu smlouvy otázka ruskojazyčných menšin. V roce 2005 jednání o hraničních smlouvách mezi Estonskem, resp. Lotyšskem a Ruskem ztroskotala na neshodách v pohledu na společnou historii.

Základním rozdílem, z něhož vyplynul odlišný osud hraničních smluv v jednotlivých pobaltských zemích, bylo diferencované pojetí právní kontinuity státu. Zatímco země první skupiny pojaly svou návaznost na první republiky jako přímou a nepřizpůsobily ji novým podmínkám, Litva také deklarovala kontinuitu první republiky, ale přizpůsobila ji stavu země v roce 1991. Odlišné chápání právní kontinuity se doráží jak v otázce hraniční linie, tak v otázce občanství pro ruskojazyčnou menšinu, která problém podpisu hraniční smlouvy také ovlivnila.

Pokud jde o vliv integrace pobaltských států do Evropské unie a NATO na proces uzavírání hraniční smlouvy s Ruskem, lze říci, že integrace tvořila rámec pro jednání. NATO představovalo pro Ruskou federaci nepřátelskou organizaci, a proto se jejímu rozšíření velmi bránila. Hraniční smlouva byla jedním z nástrojů, které mohlo Rusko využít. Zároveň se smlouva také (v případě Litvy) stala prostředkem demonstrace dobré vůle Moskvy směrem k NATO v době oteplení vzájemných vztahů. Role Evropské unie byla v první fázi procesu uzavírání hraniční smlouvy spíše druhotná. Působil zejména faktor, že pobaltské státy potřebovaly podepsat hraniční smlouvu s Ruskem jako jedno z kritérií pro vstup do EU. Poté, co bylo rozhodnuto o rozšíření Evropské unie, její úloha ve sledovaném problému vzrostla. Nejen, že posílila pozici

pobaltských států vůči Rusku, ale také mohla sama účinněji tlačit na Rusko, aby otázku hranice s pobaltskými zeměmi uzavřelo.

Tato práce se věnovala hraničním smlouvám mezi pobaltskými státy a Ruskem, které představují důležitý prvek vzájemných vztahů. Z technického hlediska nejsou až tak podstatné, hranice dobře fungují i v režimu „kontrolní linie“ a podpis hraniční smlouvy je víceméně formální záležitostí. Ta ale má svůj význam v jiné rovině. Bývalý švédský premiér Carl Bildt označil v roce 1994 politiku Ruska vůči pobaltským státům za „lakmusový test jeho nového směřování“³. Jako parafrázi tohoto výroku lze na hraniční smlouvy mezi pobaltskými státy a Ruskem nahlížet jako lakmusový test jejich vzájemných vztahů.⁴

³BILDT, Carl. The Baltic Litmus Test: Revealing Russia's True Colors. *Foreign Affairs*. September/October, vol. 73, no. 5, s. 72-85., p. 72.

⁴ MIHKELSON, Marco. Baltic-Russian Relations in Light of Expanding NATO and EU. *Demokratizatsiya* [online]. Spring 2003, vol. 11, is.

Bibliografie

Monografie:

- BOJTÁR, Endre. *Oloupení Evropy : Příběh anexe pobaltských států ve světle dokumentů 1939-1989*. vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. 267 s. ISBN 80-204-0451-1.
- CRONBERG, Tarja. *A Europe without Divides? : The EU-Russia Partnership and the Case of Virtual Borders*. Kopenhagen : Copenhagen Peace Research Institute, 2002. 27 s.
- HUBEL, Helmuth. *EU Enlargement and Beyond : The Baltic States and Russia*. Berlin : Spitz, 2002. 479 s. ISBN 3-8305-0271-0.
- HUISMAN, Sander. *A New European Union Policy for Kaliningrad*. Paris : European Union Institute for Security Studies, 2002. 51 s.
- MEDIJAINEN, Eero. *Estonian Foreign Policy at the Cross-Roads*. Helsinki : Kikumora, 2002. 166 s. ISBN 952-10-0754-0.
- MOSHES, Arkady. *The Double Enlargement, Russia and the Baltic States*. Kopenhagen : Dansk Udenrigspolitisk Institut, 2002. 23 s.
- MOURITZEN, Hans. *Bordering Russia : Theory and Prospects for Europe's Baltic Rim*. [s.l.] : [s.n.], 1998. 322 s. ISBN 1-85521-959-x.
- RAUCH, Georg von. *The Baltic States : the years of independence: Estonia, Latvia, Lithuania, 1917 - 1940*. Gerald Onn. [s.l.] : [s.n.], 1995. 265 s. ISBN 1-85065-233-3.
- SMITH, David J., et al. *The Baltic States : Estonia, Latvia, Lithuania*. 1st edition. London : Routledge, 2002. 3 sv. (196, 169, 246 s.). ISBN 0-415-28580-1.
- ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 423 s. ISBN 80-7106-154-9.
- VALUEV, Vasilij. *Russian Border Policies and Border Regions*. Kopenhagen : Copenhagen Peace Research Institute, 2002. 66 s.

Studie a články

- ANTONENKO, Oksana. *Russia and the European Union : Prospects for a new Relationships*. London : Routledge, 2005. 290 s. ISBN 0-415-35907-4.
- Baltic-Russian Relations in the New Geopolitical Framework : Novgorod, Russia May 15-16, 1998*. Princeton : International Research and Exchanges Board, 1998. 39 s.
- BILDt, Carl. The Baltic Litmus Test: Revealing Russia's True Colors. *Foreign Affairs*. September/October, vol. 73, no. 5, s. 72-85.
- KAUPPILA, Laura Eleonora. *THE BALTIC PUZZLE : Russia's Policy towards Estonia and Latvia 1992 – 1997* [online]. 1999 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:
<<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/yhtei/pg/kauppila/thebalti.html>>.
- LOPATA, Raimundas. *NATIONAL QUESTION IN LITHUANIA: ACCULTURATION, INTEGRATION OR SEPARATENESS?* [online]. 1998 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW:
<<http://66.249.93.104/search?q=cache:Ho7Hl6WgjlwJ:www.nato.int/acad/fellow/96-98/lopata.pdf+NATIONAL+QUESTION+IN+LITHUANIA:+ACCULTURATION,&hl=c&ct=clnk&cd=1&client=firefox-a>>.
- MÄLKSOO, Lauri. *Which Continuity: The Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, the Estonian–Russian Border Treaties of 18 May 2005, and the Legal Debate*

about Estonia's Status in International Law [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2005/1/95058.ART.0.pub.php>.

MERRITT, Martha. *A geopolitics of identity: Drawing the line between Russia and Estonia* [online]. 2000 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://proquest.umi.com/pqdwweb?did=57739216&sid=3&Fmt=3&clientId=45145&RQT=309&VName=PQD>>.

MIHKELSON, Marco. *Baltic-Russian Relations in Light of Expanding NATO and EU. Demokratizatsiya* [online]. Spring 2003, vol. 11, is. 2 [cit. 2006-05-13].

OLDBERG, Ingmar. *Russian-Baltic Relations in the Context of NATO and EU Enlargements* [online]. 2003 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <www.nnss.org/Oldberg2.doc>.

Russia-Estonia border issue to be settled [online]. 13.5. 2005 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.rusnet.nl/news/2005/05/13/politics01.shtml>>.

SOKOLOV, Boris. *Неразряженная мина* [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://gubernia.pskovregion.org/number_248/06.php>.

SPRUDS, Andris. *Minority Issues in the Baltic States in the Context of the NATO Enlargement* [online]. 1999-2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/spruds.pdf>>.

STANKEVICIUS, Ceslovas. *Enhancing Security of Lithuania and Other Baltic States in 1992-94 and Future Guidelines* [online]. 1996 [cit. 2006-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/94-96/stankevi/index.htm>>.

STRANGA, Aivars. *THE END PRODUCT A CRISIS IN LATVIAN-RUSSIAN RELATIONS : (March - August 1998)* [online]. 1998 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/stranga.pdf>>.

TIIMAN, Ago. *Border Treaties Between Russia and the Baltic States : Beyond EU Enlargement* [online]. 2001 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.cap.uni-muenchen.de/download/2004/2004_Tiiman.pdf>.

VITKUS, Gediminas. *Changing Security Regime in the Baltic Sea Region* [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/Vitkus.pdf>>.

WOEHREL, Steven, KIM, Julie, EK, Carl. *NATO Applicant States : A Status Report* [online]. 2003 [cit. 2006-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/man/crs/RL30168.pdf>>.

ŽALIMAS, Dainius. *Legal and Political Issues on the Continuity of the Republic of Lithuania* [online]. 2003 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://72.14.203.104/search?q=cache:i3xvPVRVEm4J:www.lfpr.lt/994/c11.doc+legal+continuity+Lithuania&hl=cs&ct=clnk&cd=1&client=firefox-a>>.

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР : ЛАТВИЯ, АПРЕЛЬ, 2005 года. [online]. 2005 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.arcis.lv/04_05_r.html>.

Бологов, Петр. *Таллин не понимает русского языка* [online]. 23.6. 2005 [cit. 2006-06-13]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/articles/2005/06/23/estonia/>>.

Бологов, Петр. *Эстония дала добро, Латвия смотрит недобро* [online]. 18.5. 2005 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/articles/2005/05/18/border/>>.

Латвийский премьер обвинил Путина в попытке обострить отношения с Балтией [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/news/2005/05/11/latvia/>>.

Латвийский сейм окончательно подтвердил свои претензии к России [online]. 12.5. 2005 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/news/2005/05/12/compensation/>>.

Латвия ждет от России приглашения на танец [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://vip.lenta.ru/doc/2005/03/16/latvia/>>.

Латвия не подпишет договор о границе, пока Россия не признает факт оккупации [online]. 2006 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.newsru.com/world/01jan2006/gran.html>>.

Любарская, Елена. *Почему президент Латвии не хочет отмечать День Победы в Москве* [online]. 3.2. 2005 [cit. 2006-06-13]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/articles/2005/02/03/latvia/>>.

Президент Латвии: необходимо отказаться от территориальных претензий к России [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/news/2005/05/03/latvia/>>.

Путин посоветовал Эстонии и Латвии забыть свои "дурацкие территориальные требования" [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://lenta.ru/news/2005/05/10/putin/>>.

Путин: Латвия получит не Пыталовский район, а от мертвого осла уши [online]. 2005 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.newsru.com/russia/23may2005/otmertvogoslaushi.html>>.

Další zdroje:

1940–1992. Soviet era and the restoration of independence [online]. 2005 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.estonica.org/eng/lugu.html?menyy_id=99&kateg=43&alam=61&leht=14>.

Act on the Ratification of The State Border Treaty Between The Republic of Estonia and The Russian Federation and the Treaty on the Delimitation of Maritime Areas of Narva Bay and the Gulf of Finland between the Republic of Estonia and the Russian Federation [online]. 20.6. 2006 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.vm.ee/eng/kat_200/aken_prindi/5733.html>.

Border Agreement Between Latvia and Russia Prepared for Consideration in the Governments [online]. 1997 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/news/press-releases/1997/okt/2057/>>.

Citizenship [online]. 2006 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.vm.ee/estonia/kat_399/4518.html>.

Communication from the Commission to the Council : Kaliningrad: Tranzit [online]. 2002 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/doc/com02_510.pdf>.

CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE, FINAL ACT [online]. 1995-2006 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html>>. , čl. IV.

Decision of the Supreme Council of the Republic of Latvia on procedure for the law of the Republic of Latvia "On the Border of the Republic of Latvia" going into effect 10 December 1990 [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LVA_1990_Decision.pdf>.

Estonia - a member of NATO : Chronology [online]. 2005 [cit. 2006-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.mod.gov.ee/?op=body&id=318>>.

Estonia Agreed To Sign The Border Treaties On May 18 [online]. 4.5. 2005 [cit. 2006-10-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_138/5387.html?arhiiv_kuup=kuup_2005>.

Estonia and Russia: Border negotiations completed [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 1999, 29.3. 1999 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_176/1180.html>.

Estonian, Russian Foreign Ministers discuss bi-lateral relations [online]. 6.12. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mfa.ee/eng/kat_138/7173.html?arhiiv_kuup=kuup_2005>.

EU/Russia: The four "common spaces" [online]. 2004 [cit. 2006-04-21]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_04/m04_268.htm>.

EU/Russia: The four "Common Spaces" [online]. 2005 [cit. 2005-04-26]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/memo05_103.htm>.

Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation [online]. 2002 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/js_kalin.htm>.

Latvia : Country Reports on Human Rights Practices - 1999 [online]. 2000 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/1999/340.htm>>.

Law of the Republic of Latvia "On the Border of the Republic of Latvia" [online]. 2005 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LVA_1990_Law.pdf>.

Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis "Dėl išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje" [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=90745&p_query=&p_tr2=>>.

Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis "Dėl Lietuvos ir Rusijos valstybės sienos" [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=90743&p_query=&p_tr2=>>.

Membership Action Plan (MAP) [online]. 1999 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/man/nato/natodocs/99042460.htm#5>>.

Membership of Lithuania in NATO [online]. 2005 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.urm.lt/index.php?637092146>>.

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania [online]. 2006 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.urm.lt/index.php?566325056>>.

Note Handed to Anne Harmaste, Estonian Charge d'Affaires ad interim in Russia [online]. 6.9. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b4325699005bcbb3/38c6042cbb877feac32570740046d8ee?OpenDocument>.

OSCE [online]. 1995-2006 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.osce.org/about/13131.html>>.

Peace Treaty between Latvia and Russia [online]. 2005 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/peace-treaty/>>.

Peace Treaty between Latvia and Russia [online]. 2005 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/peace-treaty/>>.

POLITICAL DECLARATION ON THE FOUNDATIONS OF RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF LATVIA AND THE RUSSIAN FEDERATION [online]. 2005 [cit. 2006-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.ln.mid.ru/brp_4.nsf/sps/45DB504DE93B6ED6C3256F9B0026717C>.

Republic of Lithuania: Law on Citizenship [online]. 2003 [cit. 2006-05-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.litlex.lt/litlex/Eng/Frames/Laws/Documents/55.HTM>>.

Resolution 189 (1960) : on the situation in the Baltic States on the twentieth anniversary of their forcible incorporation into the Soviet Union [online]. 1999 [cit. 2006-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta60/ERES189.htm>>.

Russian Deputy Minister of Foreign Affairs Vladimir Chizhov's Interview with the Newspaper Vremya Novostei [online]. 18.5. 2005 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z

WWW:

<http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/e3faf4cb7adc3050c32570060021733a?OpenDocument>.

Russian MFA Information and Press Department Commentary Regarding a Media Question Concerning the New Linkage Being Put Forward by the Latvian Side to the Signing of a State Border Treaty [online]. 2005 [cit. 2005-04-26]. Dostupný z WWW:

<http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/55853f26e6f04105c3256ff10055e841?OpenDocument>.

Russian MFA Information and Press Department Commentary Regarding a Question from ITAR-TASS News Agency Concerning "Withdrawal of Signature" from Russian-Estonian Border Treaties [online]. 15.8. 2005 [cit. 2005-05-06].

Dostupný z WWW:

<http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/e6742361523cca7cc325705f00305023?OpenDocument>.

Security policy : Latvia's Contribution [online]. 2002 [cit. 2006-04-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/security/4478/>>.

Statement by Alexander Yakovenko, the Spokesman of Russia's Ministry of Foreign Affairs, Regarding Estonian Parliament's Ratification of Border Treaties with Russia [online]. 21.6. 2005 [cit. 2005-05-06]. Dostupný z WWW:

<http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/c0f746f0c1ae4633c325702700501ad8?OpenDocument>.

Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation Concerning the Ratification of the Border Treaties with Russia by the Estonian Parliament [online]. 22.6. 2005 [cit. 2005-05-06]. Dostupný z WWW:

<http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/5400e7d6355b0634c3257028003c7a52?OpenDocument>.

SUPREME COUNCIL OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA : Act On the Re-establishment of the State of Lithuania [online]. 2002 [cit. 2006-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www3.lrs.lt/seimu_istorija/w3_viewer.ViewTheme-p_int_tv_id=281&p_kalb_id=2&p_org=0.htm>.

Tartu Peace Treaty [online]. Estonian Ministry of Foreign Affairs, 10.4. 2006 [cit. 2006-04-10]. Dostupný z WWW: <http://web-static.vm.ee/static/failid/150/tartu_rahu_eng.pdf>.

The Constitution of the Republic of Estonia [online]. 2005 [cit. 2006-05-05]. Dostupný z WWW:

<<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?dok=X0000&keel=en>>.

The Constitution of the Republic of Latvia [online]. 2002 [cit. 2006-04-20]. Dostupný z WWW:

<http://www.saeima.lv/Likumdosana_eng/likumdosana_satversme.html>.

The Peace Treaty of Brest-Litovsk [online]. 1996-2005 [cit. 2006-04-10].

Dostupný z WWW: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/brest.htm>>.

Treaty between the Republic of Latvia and the Russian Federation on the State Border of the Republic of Latvia and the Russian Federation [online]. 2005 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/border-treaty/>>.

Treaty between the Republic of Lithuania and the Russian Federation on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf in the Baltic Sea [online]. 2002 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW:

<<http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/LTU-RUS1997CS.PDF>>.

АЛЬГИРДАС БРАЗАУСКАС: ОТ РОССИИ УГРОЗА НЕ ИСХОДИТ [online]. 2001 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW:

<<http://info.trud.ru/trud.php?id=200109201730701>>.

Вопросы и пути решения "калининградской проблемы"; вступление Литвы в НАТО; саммит НАТО в Чехии [online]. 2002 [cit. 2006-04-18].

Dostupný z WWW: <<http://echo.msk.ru/guests/6336/>>.

Договор о границе - инструмент влияния [online]. 2005 [cit. 2006-04-13].

Dostupný z WWW: <<http://www.radiomayak.ru/schedules/6852/21718.html>>.

Комментарий Департамента информации и печати МИД России относительно ситуации с проектами политических деклараций об основах отношений России с Латвией и Эстонией [online]. 1.2. 2005 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW:

<http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/sps/45DB504DE93B6ED6C3256F9B0026717C>.

Латвийский Вестник [online]. 2005 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW:

<<http://www.mfa.gov.lv/ru/presse/LV/2005/april/605/>>.

О СОСТОЯНИИ РОССИЙСКО-ЛИТОВСКИХ ОТНОШЕНИЙ [online]. 1998 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW:

<<http://www.duma.gov.ru/search/kmpage/84200017/ii/sootech/slavmir1/sib37noi.htm>>.

ОБРАЩЕНИЕ от 26 сентября 1997 года К ПРЕЗИДЕНТУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В СВЯЗИ С ПРЕДПОЛАГАЕМЫМ ПОДПИСАНИЕМ ДОГОВОРА О ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЕ МЕЖДУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ И ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ [online]. 1997-2006 [cit. 2006-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.akdi.ru/gd/post/19352GD.HTM>>.

Радиостанция «Эхо Москвы»: Интервью [online]. 28.4.2005 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW: <<http://echo.msk.ru/interview/36121/index.phtml>>.

Эстонцы готовы подписать договор без сюрпризов [online]. 18.5. 2005 [cit. 2006-05-13]. Dostupný z WWW:

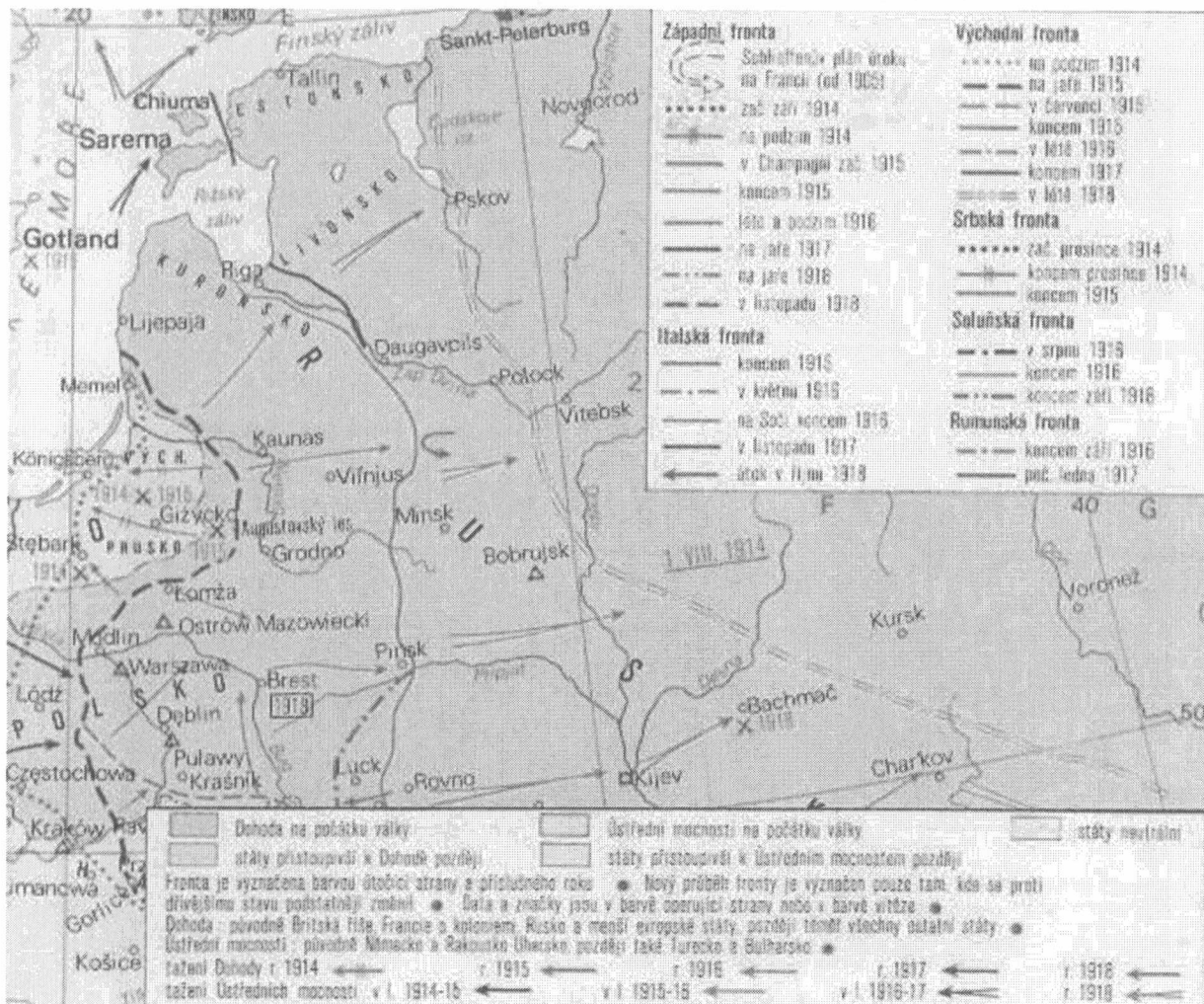
<<http://www.vremya.ru/2005/85/5/125291.html>>.

Resumé

This thesis addresses a problem of concluding border treaties between the Baltic States and the Russian Federation. Problems that have occurred during the negotiations are described. Each of the Baltic republics is in a different phase of the process of concluding the border agreement with Russia. The border treaty between Lithuania and Russia is signed and ratified. Estonia managed to sign the border treaty but after its ratification by the Estonian parliament, Russia withdrew her signature from this treaty. Latvia has not reached the phase of signing the border agreement yet. The last chapter offers a brief comparison of a development of negotiations that led to a conclusion of the treaty in each Baltic States.

Přílohy

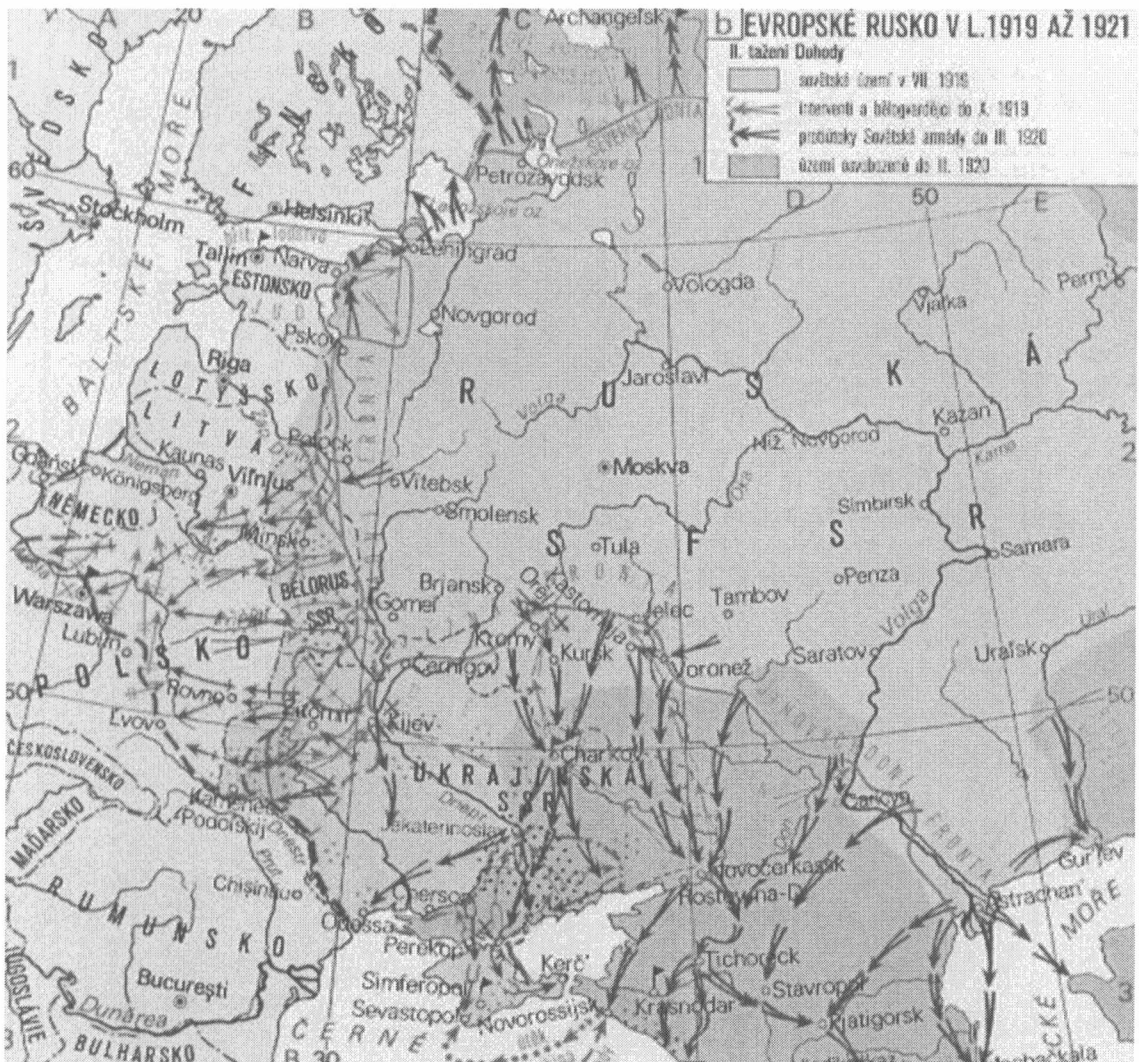
Příloha č. I

Situace v Pobaltí během první světové války.¹

¹ Atlas světových dějin - 2. díl : Středověk - novověk. [s.l.] : [s.n.], 1997. 55 s. ISBN 80-7011-344-8, s.42.

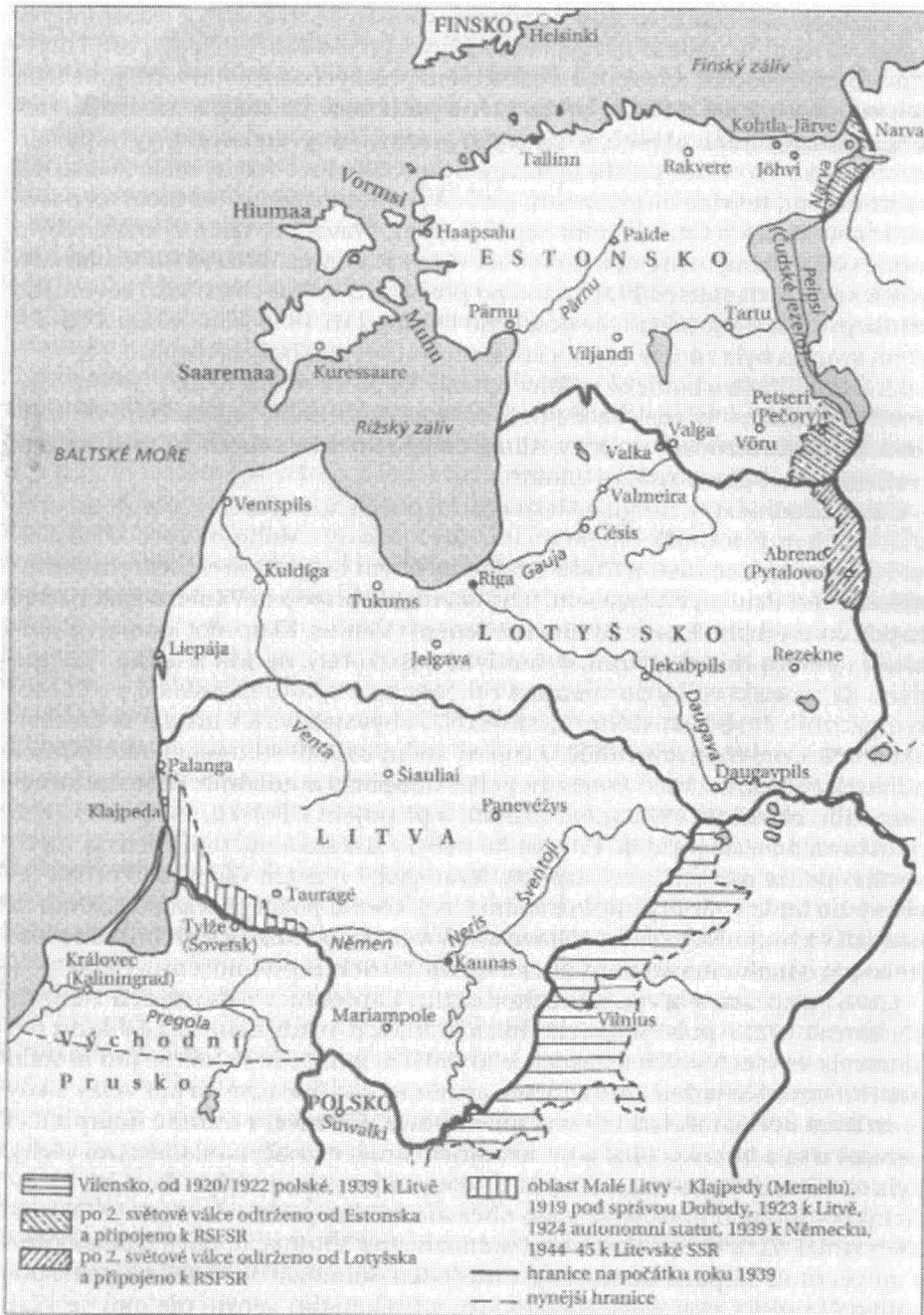
Příloha č. II

Boje pobaltských národů se sovětským Ruskem v letech 1918 – 1920.²

² Atlas světových dějin - 2. díl : Středověk - novověk. [s.l.] : [s.n.], 1997. 55 s. ISBN 80-7011-344-8, s. 45.

Příloha č. III

Změna hranic pobaltských států, které proběhly během druhé světové války a krátce po ní.³

³ Mapka převzata z: ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 423 s. ISBN 80-7106-154-9, s. 204.

Příloha č. IV

Act on the Ratification of The State Border Treaty Between The Republic of Estonia and The Russian Federation and the Treaty on the Delimitation of Maritime Areas of Narva Bay and the Gulf of Finland between the Republic of Estonia and the Russian Federation⁴

Unofficial translation

Proceeding from the legal continuity of the Republic of Estonia proclaimed on 24 February 1918, as it is stipulated in the Constitution of the Republic of Estonia, from the resolution of the Republic of Estonia Supreme Council of 20 August 1991 “On the National Independence of Estonia” and from the declaration of the Riigikogu of 7 October 1992 “On the Restoration of Constitutional Power”, and keeping in mind that the Treaty mentioned in Art. 1 of this Act shall, in accordance to Art. 122 of the Constitution of the Republic of Estonia, partially amend the state border line established by Art. III section I of the Tartu Peace Treaty of 2 February 1920, shall not influence the rest of the Treaty and shall not determine the treatment of bilateral issues not connected with border treaties,

the Riigikogu decides:

§ 1. To ratify, pursuant to Art. 121 Clause 1 and Art. 122 of the Constitution of the Republic of Estonia, the annexed State Border Treaty between the Republic of Estonia and the Russian Federation that was signed on 18 May 2005 in Moscow.

§ 2. To ratify, pursuant to Art. 121 Clause 1 and Art. 122 of the Constitution of the Republic of Estonia, the annexed Treaty on the Delimitation of Maritime Areas of Narva Bay and the Gulf of Finland between the Republic of Estonia and the Russian Federation that was signed on 18 May 2005 in Moscow.

Ene Ergma
President of the Riigikogu

Tallinn, 20 June 2005

⁴ *Act on the Ratification of The State Border Treaty Between The Republic of Estonia and The Russian Federation and the Treaty on the Delimitation of Maritime Areas of Narva Bay and the Gulf of Finland between the Republic of Estonia and the Russian Federation* [online]. 20.6. 2006 [cit. 2006-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.vm.ee/eng/kat_200/aken_prindi/5733.html>.

Пříloha č. V

Выветлужící декларация, которую приняла vláда Лотышской республики 26.4. 2005.⁵

Декларация

Подписывая Договор о границе с Российской Федерацией, Латвия подтверждает свою добрую волю содействовать добрососедским отношениям с Российской Федерацией и одновременно выражает удовлетворение желанием Российской Федерации развивать добрососедские отношения с Латвией.

Латвия извещает, что пункт 1 данного договора она понимает в соответствии с линией границы, функционирующей *de facto* с 1990/1991 года, документированной и технически описанной в приложении к данному договору. Единственной задачей и целью данного договора является документирование вышеуказанной линии границы с целью обеспечения облегчения ее практического функционирования в интересах обеих стран и их жителей, а также для защиты взаимных интересов Европейского Союза и Российской Федерации.

Латвия не связывает данный договор с более широким вопросом о устранении последствий незаконной оккупации Латвии. Латвия декларирует, что данный договор не затрагивает, не уменьшает и не отнимает у Латвийского государства и ее граждан законные права, оговоренные в международных правовых актах, в том числе в Мирном договоре между Латвией и Россией от 11 августа 1920 года, и в государственном законе Латвийской Республики, приравненному к международному праву.

Латвия подчеркивает, что данный договор является результатом доброй воли обеих договаривающихся сторон, дающий повод для оптимизма и таким образом желает приложить усилия, для разрешения указанного вопроса способом, приемлемым обеим сторонам, и, основываясь на данных принципах и интересах обеих стран, продолжать формировать добрососедские, направленные в будущее отношения, основанные на взаимном уважении и невмешательстве во внутренние дела другой страны.

⁵ Латвийский Вестник [online]. 2005 [cit. 2006-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/ru/presse/LV/2005/april/605/>>.